

ШТОТЫДНЁВАЯ ГАЗЕТА ДЛЯ СУАЙЧЫННІКАЎ ЗА МЕЖАМІ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ

Долас Радзімы

№41
(2547)

9 кастрычніка 1997 г.

Выдаецца з 1955 г.

Цана 1 000 рублёў.

ВЯРТАННЕ КРЫЖА

Пяць гадоў таму ўзнікла ідэя "стварыць копію Крыжа Ефрасіні Полацкай, выкананага ў 1161 годзе майстрам Богшам, у хрышчэнні Лазарам" і страчанага ў час другой сусветнай вайны. Працу брэсцкага мастака Міколы Кузьміча благаславіў Мітрапаліт Мінскі і Слуцкі Філарэт. Мастаку ўдалося здзейсніць амаль што неверагоднае — аднавіць тэхніку, у якой выкананы эмалевыя мініяцюры, што ўпрыгожвалі Крыж.

І вось 27 верасня 1997 года ўсе, хто меў дачыненне да ідэі стварэння Крыжа па ўзору Узвіжнага Крыжа Ефрасіні Полацкай, паломнікі з розных куткоў Беларусі, святары і вернікі прыбылі на старажытную Полацкую зямлю, каб удзельнічаць ва ўрачыстасцях па асвячэнні і Узвіжэнню Крыжа, створанага па ўзору Крыжа Ефрасіні Полацкай.

26 верасня ў Полацкім Богаўленскім саборы прайшла ўрачыстая служба, а 27-га зранку пачалася літургія і пакланенне Крыжу ў Крыжаўзвіжальным саборы Полацкага Спаса-Ефрасінеўскага манастыра.

Цяпер Крыж па ўзору Узвіжнага Крыжа Ефрасіні Полацкай, якому наканавана ў нашай гісторыі свая асаблівае місія, будзе заўсёды знаходзіцца ў Крыжаўзвіжальным саборы і будзе надзейна ахоўвацца, каб была выключана любая магчымасць яго выкрадання.

На асвячэнні Крыжа прысутнічаў прэм'ер-міністр Беларусі Сяргей Лінг, які абяцаў спрыянне з боку дзяржавы ў вырашэнні праблем манастыра і ўсяго Полацкага гісторыка-культурнага запаведніка.

НА ЗДЫМКУ: у час цырымоніі асвячэння Крыжа.

КУЛЬТУРНАЯ СПАДЧЫНА ПАВІННА АБ'ЯДНОЎВАЦЬ, А НЕ РАЗ'ЯДНОЎВАЦЬ ЛЮДЗЕЙ

Як мы ўжо паведамлялі, 4—5 верасня 1997 года ў Вільнюсе адбылася міжнародная канферэнцыя "Суіснаванне народаў і добрасуседскія адносіны — гарантыя бяспекі і стабільнасці ў Еўропе". У ёй прынялі ўдзел не толькі лідэры дзяржаў — афіцыйныя асобы, а таксама

навукоўцы, сацыёлагі, палітыкі. На літоўскім саміце, у прыватнасці, выступіў вядомы навуковец, літаратар, грамадскі дзеяч Адам Мальдзіс — дырэктар Нацыянальнага навуковага цэнтру імя Ф. Скарыны ў Мінску.

Друкуем яго выступленне на 7-й стар.

ЛЮБЫЯ СЭРЦУ МЯСЦІНЫ

СВІЦЯЗЬ: ЛЕГЕНДА І БЫЛЬ

Шмат у Беларусі цудоўных азёраў. Але Свіцязь своеасаблівае. Непазуторнае. Казачнае. Мне даводзілася бачыць яго ў розныя часіны года. Апошні раз пабыў на ім у самым канцы лета. І зноў з задавальненнем палюбаваўся яго характам.

Дзень выдаўся сонечны. Лёгкі ветрык каціў па воднай роўнядзі дробныя хвалі, і яны серабрыліся ў ласкавых промнях.

Вельмі прыемна яшчэ раз наведаць мясціны, якія спадабаліся, якія ў сне бачацца. Калі зноў прыязджаеш да іх, адкрываеш нешта новае, чаго раней не прыкмячаў. Яно зліваецца з тым, што засталася ў памяці раней, — і яшчэ глыбей пазнаеш куточак роднай Беларусі.

(Заканчэнне на 3-й стар.)

БЕЛАРУСЫ НА СМАЛЕНШЧЫНЕ

БЫЛІ, ДЫ ЗВЯЛІСЯ

Першая праблема, з якой сутыкаліся пры подступах да тэмы беларусаў на Смаленшчыне, — колькасць характар: колькі ж іх пражывала ў гэтым рэгіёне Расіі? Здавалася б, што блізкасць размяшчэння да Беларусі, глыбокія гістарычныя сувязі не павінны ствараць падобных цяжкасцей. Аднак дакументы паказваюць, што мясцовыя ўлады так і не змаглі высветліць колькасць беларусаў на Смаленшчыне, хаця спробы рабіліся неаднаразова.

Таму сёння многія жыхары Смаленшчыны, магчыма, і не падазраюць, што ўводзілі ў зман дзяржаўныя органы, указваючы ў графе "нацыянальнасць": (рускі(ая)). На самай справе зусім недалёкія продкі іх — беларусы.

У пачатку стагоддзя ў грамадскіх і навуковых колах тэрмін "Беларуская Смаленшчына" ўжываўся пастаянна. У нашы дні многія жыхары іншых абласцей лічаць нас, смалян, беларусамі. У ліку першых мер саветскай улады па тэрытарыяльна-адміністрацыйнаму ўладкаванню была арганізацыя Заходняй вобласці (Камуны) у 1918 годзе, куды ўвайшлі Віцебская, Магілёўская, Смаленская губерні з цэнтрам у Смаленску.

У сярэдзіне XIX стагоддзя з 12 паветаў Смаленскай губерні пяць з насельніцтвам 507,6 тысячы чалавек значыліся вялікарускімі і 7 (575,6 тысячы чалавек) — беларускімі. Працы многіх рускіх і беларускіх вучоных пацвярджаюць наяўнасць на Смаленшчыне ў розныя гады шматлікага беларускага насельніцтва. У прыватнасці, акадэмік Я. Карскі ў пачатку стагоддзя налічваў у Смаленскай губерні каля 1 мільёна беларусаў, адзначаючы, аднак, працэс іх інтэнсіўнай русіфікацыі. У выніку перапісаў розных гадоў колькасць беларусаў называлася самая розная.

Ускладняюць вырашэнне гэтай праблемы і пастаянныя міграцыі беларусаў у 1915—1920-я гады, што стварала вядомыя цяжкасці для мясцовых органаў улады пры вызначэнні маштабаў культурнага будаўніцтва для беларускага насельніцтва Смаленшчыны ў гады саветскай улады. "На жаль, губАНА не мае дакладных даных адносна нацыянальнага складу губерні і аб ступені патрэбы іх у абслугоўванні на роднай мове. Асабліва гэта тычыцца беларускага насельніцтва, якое па апошняму перапісу (1926 год) не было поўнасьцю выяўлена", — гаворыцца ў справаздачы губернскага аддзела народнай адукацыі.

Дакументы паказваюць, што карэнізацыя (перавод на родную мову) беларускіх устаноў, усяго быту беларусаў, што жылі на Смаленшчыне, аказалася найбольш

цяжкім участкам нацыянальнай работы мясцовых органаў улады. Вось вытрымка з працоўнага нарады па арганізацыі Савета асветы беларусаў, што праходзіла ў 1925 годзе: "...Па словах Агейчыка (першы загадчык беларускай секцыі пры Смаленскім губернскай аддзеле народнай адукацыі), маецца сто дваццаць тысяч, а па даных таварыша Іпенкі беларусаў няма. Далей Агейчык патрабуе адкрыцця каля 200 беларускіх школ, таму што, па яго словах, маецца каля 30 000 дзяцей. Але такая колькасць беларусаў няпэўная, і губАНА разаслаў цыркуляры для ўліку сапраўднай колькасці беларусаў, каб высветліць, ці трэба ствараць асобныя беларускія школы для іх. Агейчык — нацыяналіст, беспартыйны (!), неабходна яго замяніць партыйным таварышам". У гэтым палемічным дакуменце далей гаворыцца аб неабходнасці стварыць беларускую секцыю пры губАНА, хаця латышская і яўрэйская ўжо існавалі каля пяці гадоў.

На пасяджэнні Нацыянальнага Савета пры Прэзідыуме Заходняга аблвыканкома ў 1930 годзе было сказана: "Да гэтага часу адсутнічае дакладны ўлік беларускага насельніцтва ў Заходняй вобласці".

Калі правесці хаця б павярхоўны аналіз становішча на Смаленшчыне розных нацыянальнасцей, то ўзнікае яшчэ шмат пытанняў, напрыклад, аб параўнаўча малой колькасці беларускіх культурасветустаноў у 20-я гады. З дакумента 1925 года відаць, што "ўсяго... па губерні яўрэйскае насельніцтва мела 6 хат-чытальняў, 10 чырвоных куткоў, 5 пунктаў ліквідацыі непісьменнасці, 1 клуб. Беларусы мелі... 3 хаты-чытальні, 3 чырвоныя куткі, 1 пункт ліквідацыі непісьменнасці. Латышы — 8 хат-чытальняў, 27 чырвоных куткоў, 1 клуб". А калі па статыстыцы колькасць яўрэйскага і беларускага насельніцтва больш-менш сувымерная, то колькасць латышоў, што пражывалі на Смаленшчыне, значна меншая.

У 1925 годзе быў створаны пры Смаленскім губАНА Савет па адукацыі беларусаў, які распрацаваў доўгатэрміновы план, куды ўваходзілі наступныя мерапрыемствы: "1. Складзіць этнаграфічную карту беларускага насельніцтва Смаленскай губерні; 2. зрабіць улік беларусаў, тых, хто ведае, і тых, хто жадае вывучыць беларускую мову; 3. высветліць, якія школы можна перавесці на беларускую мову; 4. выкарыстаць студэнтаў-беларусаў у мэтах прапаганды і для правядзення... падрыхтоўкі насельніцтва да пераходу на родную мову;

(Заканчэнне на 5-й стар.)

ВЕСТКІ З БЕЛАРУСІ

МЕТРО СТАЛІЦЫ

1 кастрычніка ў Мінскім метрапалітэне адбыўся першы пробны пуск поезда ад станцыі "Трактарны завод" да "Аўтазаводскай". Новы ўчастак другой лініі, у састаў якой уваходзіць станцыі "Партызанская" і "Аўтазаводская", як вядома, павінен уступіць у строй 7 лістапада.

Мэр Мінска Уладзімір Ярмашын, які прысутнічаў на знамянальнай падзеі, выказаў упэўненасць, што гэты ўчастак метро агульнай працягласцю 3,5 кіламетра будзе здадзены ў намечаны тэрмін. Пры гэтым запэўніў, што ў першы дзень новай станцыі па традыцыі будуць працаваць бясплатна.

НА ЗДЫМКУ: пробны электрапоезд.

"У Саюза Беларусі і Расіі — агульная граніца на захадзе. Фактычна Беларусь прыкрывае Расію ў паветранай прасторы.

Адсюль наш бок ставіць цалкам зразумелае пытанне: калі беларускія сілы ППА прыкрываюць заходні рубяж абедзвюх дзяржаў — і Саюза ў цэлым, то, натуральна, і расходы тут павінны месці абедзве краіны.

Расійскі бок павінен удзельнічаць і ў агульных расходах па ўтрыманню самой заходняй граніцы Саюза, утрыманню мытнай службы на граніцы. Тут жа знаходзяцца і інтарэсы самой Расіі!

...За восем месяцаў гэтага года на ўтрыманне сістэмы проціпаветранай абароны расійскі бок "адваліў" нам толькі 2,45 мільярда іхніх рублёў. Па існуючых жа дамоўленасцях Расія павінна выдзеліць сёлета на гэтыя мэты 50 мільярдаў — такіх абавязальстваў яна сама на сябе ўзяла.

Аднак і гэты лічба моцна заніжана. Каб сістэма ППА знаходзілася ў належным стане, з боку Расіі, па нашых падліках, гадавы ўзнос павінен быць куды больш важкім — больш як 400 мільёнаў долараў. Гэта, дарэчы, не "разавое мерапрыемства", выдаткі тут павінны быць пастаяннымі.

Наш бок прапанаваў заключыць спецыяльныя пагадненні, каб такія расходы прадугледжваліся ў бюджэце фінансавання дзейнасці Саюза — па ўзаемнаму ўзгадненню. Але, як бачым, з расійскага боку ўзніклі праблемы: сродкаў на гэтыя мэты летась ён наогул не выдзяляў.

Цяпер аб тым, што датычыцца пагранічных войскаў. Тут Расія ў прыняцце таксама згодная, што расходы павінны быць агульнымі. Намі падлічана, што на ўпарадкаванне і ўтрыманне агульных нашых заходніх граніц Расія павінна была выдзеліць нашаму боку толькі ў 1996 годзе 65 мільёнаў долараў. З таго часу паступіла толькі зусім невялікая частка сродкаў.

Доўгія перамовы ідуць і па мытнай праблеме, хоць расійскі бок і абяцаў выдзеліць на гэтыя мэты 20 мільярдаў рублёў. Рашэнне ўрад Расійскай Федэрацыі прыняў, а рэальных сродкаў няма пакуль ні рубля, — і тут расходы сёння нясе адна Беларусь.

Калі ўсе гэтыя "нядоімкі" з боку Расіі скласці разам, то і атрымаваецца вельмі вялікая сума, куды большая за наш доўг".

(З інтэр'ю намесніка міністра па справах Садружнасці Незалежных Дзяржаў Васіля ШАЛАДОНАВА карэспандэнту газеты "Звязда").

VI Еўрапейская

ПРАБЛЕМЫ НАРОДНАЙ КУЛЬТУРЫ

VI Еўрапейская канферэнцыя Міжнароднай арганізацыі па народнай творчасці (IOV) па тэме "Народная культура ва ўмовах сучасных пераменаў у розных рэгіёнах Еўропы" праходзіла з 23 па 27 верасня ў Рэспубліканскім спартыўным комплексе "Раўбічы", што пад Мінскам.

Падобнае мерапрыемства ў гісторыі айчынай культуры адбывалася ўпершыню, і месцам яго правядзення наша рэспубліка абрана не выпадкова. Беларусь — адна з няшматлікіх краін Еўропы (ды і свету), што здолела да сённяшняга дня захаваць у першароднай чысціні даволі вялікі пласт сваёй аўтэнтычнай, традыцыйнай культуры, чым і прывабіла да сябе ўвагу такой арганізацыі, як IOV.

Для ўдзелу ў канферэнцыі ў нашу краіну прыбылі Генеральны сакратар IOV Аляксандр Вейгл, а таксама вядучыя навукоўцы і эксперты ў галіне народнай культуры з 16 краін свету, сярод якіх Германія, Галандыя, Украіна, Расія, Грэцыя, Кіпр, Балгарыя і інш.

Падчас правядзення канферэнцыі яе ўдзельнікі пазнаёміліся з выставай беларускага народнага касцюма,

ВЕСТКІ З БЕЛАРУСІ

беларускіх народных інструментаў, твораў народных майстроў, наведаль Беларускі дзяржаўны музей народнай архітэктуры і побыту ў вёсцы Строчыцы, музей старажытнабеларускай культуры ў Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, а таксама прыватны музей матэрыяльнай культуры "Дудуткі" ў Пухавіцкім раёне.

АВІАЦЫЯ

ПЕРАСЯДЗЕМ НА «БОІНГ»

Магчыма, ужо ў бліжэйшы час першыя самалёты вытворчасці кампаніі "Боінг" і "Эрбас Індастры" пачнуць службу пад беларускім флагам.

Дзяржаўны камітэт па авіяцыі рэспублікі разглядае пытанне аб закупцы новай тэхнікі для выкарыстання на міжнародных лініях. Справа ў тым, што асноўныя тыпы расійскіх самалётаў канструктарскага бюро Тупалева, якія эксплуатауюцца ў Беларусі, ужо не адпавядаюць многім патрабаванням Еўрапейскай камісіі па грамадзянскай авіяцыі.

Зрэшты, гэта не азначае, што старыя машыны адправацца ва ўтыль. У краіне распрацавана спецыяльная праграма, у рамках якой на Аршанскім і Мінскім авіярамонтных заводах будуць мадэрнізаваны 200 самалётаў "ТУ-134". У прыватнасці, на іх плануецца ўстанавіць новыя рухавікі вытворчасці акцыянернага таварыства "Пермскія маторы".

ІНФЛЯЦЫЯ

ЦЭНЫ НЕ СТРЫМАЦЬ

Узровень інфляцыі ў краіне зноў стаў рэзка павышацца. Вызначаная для яго забаронная планка два працэнты за месяц была перавышана яшчэ ў сярэдзіне верасня. І, паводле апошніх даных Міністэрства статыстыкі і аналізу, нягледзячы на рашэнне ўрада, за тры тыдні ўзровень інфляцыі дасягнуў трох працэнтаў.

Асабліва пасадазейнічаў гэтаму працэсу рост кошту паслуг жыллёва-камунальнай гаспадаркі рэспублікі. За гэты час яны падараліся ў сярэднім амаль на 20 працэнтаў. Да таго ж, цяпер даражэй каштуюць бульба, белакачанная свежая капуста, ялавічына першай катэгорыі, хлеб і хлебабулачныя вырабы, гарэлка, паслугі дашкольных устаноў, праезд у паяздах міжнародных зносінаў. Не змяніліся цэны толькі ў сувязістаў, за карыстанне некаторымі відамі пасажырскага транспарту, на санаторна-курортны сервіс. Засталася ранейшай і плата за электрычнасць. Назначана патаннелі рыс, сталовыя буракі, морква, рэпчатая цыбуля.

РАСТУЦЬ ТАЛЕНТЫ

Школьніцы Лена ФРАНЦУЗАВА, Наташа РАДОЎСКАЯ, Марта ХІТРЫКАВА і Каця ТРУСАВА займаюцца яшчэ і ў дзіцячай тэатральнай студыі Бялыніцкага цэнтру культуры. Яны вывучаюць сцэнічнае майстэрства, выразнае чытанне.

ПОГЛЯД ЗБОКУ

ДЗЯКУЙ БЕЛАРУСІ

Шчырую ўдзячнасць за стварэнне спрыяльных умоў для татар, што жывуць на тэрыторыі Беларусі, для духоўнага і культурнага развіцця нацыі выказаў Прэзідэнт Татарстана Міңцімер Шайміеў у сваім звароце да беларускага Прэзідэнта Аляксандра Лукашэнкі.

Аб падтрымку, якую аказвае кіраўніцтва нашай краіны беларускім татарам, кіраўнік Рэспублікі Татарстан даведаўся на другім Сусветным кангрэсе татар, які прайшоў у Казані, дзе таксама прысутнічала і дэлегацыя з Беларусі. "Прадстаўнікі татарскага народа, — гаворыцца ў пасланні, — з падзякай адзначылі дапамогу, якую аказваюць ім у вашай рэспубліцы, асоба падкрэслішы, што гэта стала магчымым у выніку дэмакратычных пераўтварэнняў у Рэспубліцы Беларусь, якія праходзяць у апошнія гады.

БЕЛАРУСЫ Ў СВЕЦЕ

А. МАЛЬДЗІС — ЧАЛАВЕК ГОДА

Міжнародны біяграфічны цэнтр у Кембрыджы кожны год прысвойвае званне "Чалавек года". Яго атрымліваюць людзі, якія сталі вядомымі ў розных галінах навукі, культуры, літаратуры. У спісе гэтых слаўтасцей нямала і беларусаў. І, як стала вядома, нядаўна ён папоўніўся.

З Англіі паступіла паведамленне, што "Чалавек года" ў галіне культуралогіі стаў прэзідэнт Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў, дырэктар Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтру імя Ф. Скарыны доктар філалагічных

ВЕСТКІ З БЕЛАРУСІ

наук прафесар Адам Мальдзіс. Ён аўтар 12 кніг, частка з якіх перакладзена на рускую, літоўскую, польскую, нямецкую, англійскую, славацкую і іншыя мовы.

ЖУРАВІНЫ БУЙНАПЛОДНЫЯ

Пачаўся збор журавін буйнаплодных на Каранёўскай эксперыментальнай базе Беларускага інстытута лесу ў Гомельскім раёне. Высаджаная тут некалькі гадоў назад доследная партыя ягад дала добры плён, і цяпер журавіны прыносяць высокую ўраджай і на іншых плантацыях раёна. Ягад ужо збіраюць столькі, што хапае і на доследы, і на продаж насельніцтву.

КАНТАКТЫ З ДЫЯСПАРАЙ

АБМЕРКАВАНЫ СУВ'ЯЗІ З БЕЛАРУСАМІ ПОЛЬШЧЫ

У Дзяржкамітэце па справах рэлігій і нацыянальнасцей адбылося пашыранае пасяджэнне, дзе абмяркоўваліся шляхі і магчымасці аказання далейшай дапамогі ў нацыянальна-культурным развіцці беларусам у Польшчы. Прысутныя — прадстаўнікі таварыства "Радзіма", міністэрстваў сувязі, замежных спраў, культуры, народнай асветы, Гродзенскага і Брэсцкага аблвыканкомаў, Дзяржтэатрадыі, Дзяржкамдруку, некаторых газет прааналізавалі прапанаваны план дзейнасці ў даным накірунку, выказалі свае заўвагі і меркаванні па асобных раздзелах.

Хаця ў краіне разгорнута і дзейнічае агульная праграма "Беларусы свету", праблем і складанасцей тут хапае. Прадыктаваныя яны ў асноўным недахопам матэрыяльных сродкаў, неабходных для забеспячэння паўнаўвартаснай работы. Аднак што такая работа не толькі неабходная, але павінна пашырацца, выказалі ўсе ўдзельнікі нарады, бо карысць тут агульная: для нашых суайчычнікаў у замежжы, якія будуць адчуваць больш цесную павязь з Бацькаўшчынай, і для самой Беларусі, чый культурны і духоўны патэнцыял ад такіх кантактаў толькі ўзбагаціцца. Дарэчы, кіраўніцтва камітэта выказала пажаданне атрымаць на гэты конт прапановы ад самой беларускай дыяспары, каб прааналізаваць іх сістэматызаваць і ў далейшым абавязкова выкарыстоўваць у практычнай дзейнасці.

Калі казаць пра асобныя "балючыя кропкі", што хваляюць у рабоце з дыяспарай, дык тут, бадай, адна з найгалоўных — стварэнне трывалай сістэмы дастаўкі газет, часопісаў і кніг з Беларусі да нашых суайчычнікаў у іншых краінах. Усё ўпіраецца ў вялікую дарагоўню паштовых выдаткаў і неадпрацаваны арганізацыйны працэс справы. Што тычыцца грошай, дастаткова прывесці некалькі прыкладаў: кошт беларускіх паштовых паслуг за дастаўку 1 кілаграма друкаванай прадукцыі ў Польшчу — 181 тысяча рублёў. Аднак гэта не ўсё: пасля трэба дадаць яшчэ 4,5 долара, устаноўленыя ўжо польскім бокам. Або яшчэ. Калі адпраўляць адзін нумар газеты "Голас Радзімы" ў гэтую суседнюю краіну бандэраллю, як нярэдка і робіцца, трэба заплаціць за кожную адзінку 17,6 тысячы беларускіх рублёў.

Нямала гаварылася на нарадзе пра стварэнне ўмоў для правядзення нармальнай падліскі на газеты і часопісы. Нагадвалася таксама пра маючыя адбыцца ў снежні курсы мастацкай самадзейнасці, што будуць ладзіць разам таварыства "Радзіма" і Міністэрства культуры. Адзначалася, што зацікаўленыя асобаў чакаюць новыя выпускі "Беларускага календара", кніг з серыі замежных беларускіх аўтараў, якія выходзяць у выдавецтва "Мастацкая літаратура", таксама да ведама прысутных было даведзена, што Скарынінскі цэнтр рыхтуе даведнік з адрасамі ўсіх беларускіх суполак у іншых краінах.

Мяркуючы па выступленнях прадстаўнікоў Брэсцкай і Гродзенскай абласцей, тамашнія мясцовыя ўлады гатовы аказваць пасильную дапамогу ў рабоце з замежнымі беларусамі і, у першую чаргу, з памежных краін. Трэба не толькі жыць побач, але быць разам.

Г. УЛІЦЕНАК.

ПРАБЛЕМА: ЯК ЯНА ВЫРАШАЕЦЦА Ў ПРАВІНЦЫ

Не так даўно службу быту называлі службай добрага на-строю. Карыстацца паслугамі хімчысткі, пральні, швейнага атэлье ўвайшло ў нас у звычку. Сёння ж людзям даводзіцца больш разлічваць на сябе і асабістую акуратнасць.

У перыяд пераходу да рынку пачаўся крызіс і ў сферы бытавога абслугоўвання насельніцтва. Асабліва моцны ўдар быў нанесены тагачаснымі рэформамі ў эканоміцы і сацыяльнай сферы. Служба быту «адпачывала», а рамонт абутку і рытуальныя паслугі былі, мабыць, адзіным, што карысталася попытам.

На Брэстчыне спахапіліся своечасова. Начальнік абласнога Упраўлення бытавога абслугоўвання Васіль РЭПЕКА расказвае:

— Крызіс, вядома, не мінуў і нас. Сістэму бытавога абслу-

выконваюцца толькі на 20 працэнтаў ад узроўню 1990-га года. Атрымліваецца, што цэны «кусаюцца», а працуюць усё роўна стратна.

— Стабільнасць галіны на-прамую залежыць ад дастатку народа. Ён сёння на нулі, полыт на паслугі і вырабы ў апошні час рэзка зменшыўся. Як вашы прадпрыемствы «трымаюцца на плыву»?

— У пачатку 90-х гадоў на прадпрыемствах ішло такое скарачэнне штату, што, здавалася, бытавому абслугоўванню надышоў канец. Аб спыніць прастой і даць людзям працу, кіраўнікі ўзялі ў банках крэдыты. Прычым, на кароткі тэрмін і пад шалёныя працэнты. А пакуль мы вязалі і шылі сваю прадукцыю, рынак запанілі тавары з Польшчы, Турцыі і Кітая. Нашы вырабы сталі залежаць на складах.

Цяжка і з абсталяваннем. За апошні час тэхналагічнае абста-

БЫТ І РЫНАК

гоўвання ўдалося захаваць у многім дзякуючы шэрагу мер з боку аблвыканкома. Так, у 1995 годзе сваім рашэннем аблвыканком абавязаў нас адкрыць комплексна-прыёмныя пункты ў кожным сельскім савеце. Гэта ўжо зроблена. Два апошнія гады сфера бытавога абслугоўвання вызвалена ад падатку на нерухомасць. У мінулым годзе мы не плацілі і падатак на прыбытак, сёння такой ільготы ўжо няма. На развіццё сацыяльна важных відаў паслуг і ўтрыманне сельскіх прыёмных пунктаў летась бюджэтам вобласці было выдзелена 1,5 мільярда рублёў, сёлетняя такая датацыя склапае 3,2 мільярда рублёў.

Здолелі мы захаваць і сваіх партнёраў. Па-ранейшаму з Пінска і Слоніма паступае пражэ, з Магілёва — тканіна, з лясных гаспадарак — піпаматэрыялы. Ну а астатняе, вядома, рынак. Праблем з сыравінай сёння няма, былі б грошы...

— Васіль Міхайлавіч, сфера бытавога абслугоўвання першай пачала працаваць ва ўмовах рынку. Яшчэ на пачатку рыначных адносін вам было дазволена самастойна ўстанавіць цэны. Чаму яны сёння такія высокія?

— У цэлым па вобласці яны не такія і высокія. Вядома, у гарадах тая ж стрыжка каштуе ў тры разы даражэй, чым на вёсцы. Бо вясковец проста не пойдзе ў цырульню за 30—40 тысяч. Трэба ж улічваць і ўзровень даходаў насельніцтва. Ніколі цэны ў Мінску не былі такімі, як у Брэсце, а ў Брэсце — як у Лунінеці. І так было заўсёды.

Цана фарміруецца з мноства фактараў. Дарэчы, цэны на так званыя сацыяльна значныя віды паслуг (рамонт абутку, цырульні, рытуальныя паслугі) сёння ўзгоднены з гарадскімі і раённымі выканкамамі. Практычна на ўсіх прадпрыемствах магутнасці не цалкам загружаны, і гэтыя выдаткі таксама ўключаюцца ў кошт. А падаткі! На электраэнергію, прыбавачную вартасць, зямельны падатак, арэнда... Трэба плаціць і зарплату людзям. Праўда, заробак нашых рабочых у цэнаўтварэнні ролі амаль не іграе. У сярэднім ён складае 900 тысяч у месці, а ў сельскіх пунктах і яшчэ менш — 400—500 тысяч.

Калі раней у сістэме бытавога абслугоўвання вобласці працавала 15 тысяч чалавек, то сёння іх налічваецца крыху больш за шэсць тысяч. А аб'ёмы работ

ляванне мы практычна не абнаўлялі. Гадоў пяць ужо ніхто нікога не купляў: на гэта проста няма сродкаў. Так і працуюць на старых швейных, вязальных машынах.

— У адпаведнасці з Законам Рэспублікі Беларусь ад 21.06.96, у гэтым годзе павінна закончыцца прыватызацыя дзяржаўных прадпрыемстваў гандлю, грамадскага харчавання і бытавога абслугоўвання. Але калі, згодна з гэтым Законам, кожнае падраздзяленне бытавога абслугоўвання, гарадское ці раённае, зробіцца самастойнай адзінкай, то ці не згубім мы бытавое абслугоўванне на вёсцы?

— Я лічу, што на цяперашні перыяд раённыя камбінаты бытавога абслугоўвання павінны належаць дзяржаве. Абавязкова. Бо калі мы іх прададзім, то, сапраўды, з чым застануцца вясцоўцы? З 17 відаў паслуг, патрэбных вёсцы, мы і так аказваем сёння толькі п'яную частку. А тады не будзе і гэтага, як наогул і ніякай базы. На гэты конт мы накіравалі зварот у аблмаёмасць.

Што да буйных прадпрыемстваў, то выхад бачыцца адзін — стварэнне акцыянерных таварыстваў.

— А ці не атрымаецца ў нас, як у Расіі, дзе пасля прыватызацыі ад службы быту ў многіх рэгіёнах засталіся адны толькі ўспаміны?

— Там дапусцілі грубую памылку, перавышыўшы ўсіх адначасова і незалежна ад жадання з дзяржаўнай у прыватную ўласнасць. Сёння ў Расіі ідзе работа па аднаўленні сферы бытавога абслугоўвання. Шмат дзе «бытоўкі» вызваляюцца ад падаткаў, устанавіваюцца льготныя тарыфы на цепла- і электраэнергію. Але самае галоўнае: і ў Расіі, і ў Беларусі павелічэнне і пашырэнне аб'ёмаў паслуг магчымае толькі ў тым выпадку, калі будзе пераадолены эканамічны крызіс у краінах, з-за якога патэнцыяльныя кліенты службы быту сталі проста неплацежаздольнымі.

Пасля ліквідацыі ў 1990 годзе Міністэрства бытавога абслугоўвання мы фактычна не маем рэгламентуючага органа на дзяржаўным узроўні. Існуючы зараз Белбытсаюз — грамадская арганізацыя, і нават яе кіраўніцтва выбраннае. А ў сённяшніх умовах патрэбна адзіная сістэма падыходу дзяржавы да сферы бытавога абслугоўвання. Тады і вырашаць праблемы будзе лягчэй.

Святлана ШАБЛІНСКАЯ.

СВІЦЯЗЬ: ЛЕГЕНДА І БЫЛЬ

(Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.)

Так было і цяпер. Да бачаных малюнкаў дадаліся новыя. Прыгажосць Свіцязі незвычайная: то радасная, то сумнаватая, ціхая, а то і бунтарная. І не проста зразумець, што надае возера такую прычарчанасць, непаўторнасць. Можна, тое, што ў ім сабраны характэрныя рысы роднага краю.

Як душа беларуса, Свіцязь адкрытая і даверлівая. Ні ад кога не хавае яна сваёй прыгажосці. З якога берага ні глянь — возера ўсё перад табой. Яно амаль круглае, адусюль бачыцца як на далоні.

Колькі ні глядзі — не налібуешся. Відаць, немагчыма адразу ўвабраць у сэрца красу гэтага цуда прыроды. Яно выразна акрэслілася ў маёй свядомасці. Прыязджаючы на Свіцязь, глядзіш на возера нібы ўпершыню, адкрываеш у ім для сябе новыя рысы. І застаюцца ў памяці назаўсёды яе празрыстая глыбіня, вузкая белая стужка пены каля берага, тонкая бярозка, што нахілілася да самай вады, нібы захацела памыць свае ніццы галінкі, і чарацінка з залацістай страказой на мяціцы.

Возера нібы пакладзена сярод лесу. Ды так акуратна, што дрэвы не пашкодзаны. Яны нібы здзівіліся, адкуль яно ўзялося, і ў гэтым здзіўленні падаліся да яго, нахіліліся, цікаўныя, над вадой ды так і застылі. І стаяць у кучаравых шапках дубы, у зялёных хусцінках елкі, вясёлыя бярозкі, сарамлівыя рабіны — і не могуць налібавацца Свіцязцю.

Мы прыехалі на возера з дырэктарам Навагрудскага лягаса У. Цвіркам, галоўным ляснічым Э. Паўлюкевічам, інжынерам аховы і абароны лесу А. Кузьмічом. Яны былі зацікаўлены ў гэтай паездцы: возера і прылеглыя да яго тысячы гектараў лесу ў 1970 годзе аб'яўлены дзяржаўным ландшафтным заказнікам, даглядаць які даручана лягасу. Мы абышлі возера, паглядзелі, у якім яно стане. Не ўсюды ўсё добра. Каля пансіянаты «Свіцязь», дырэктарам якога ў пачатку года прызначаны А. Сакалоў, нядаўні старшыня калгаса імя Гастэлы, ураджэнец гэтых мясцін, парадак падтрымліваецца. А вось каля шашы, з заходняга боку возера, мякка кажучы, бруднавата. Тут і рэшткі вогнішчаў, і рознае смецце, і бітыя бутэлькі, бляшанкі ад кансерваў...

— Паглядзіце, што робіцца, — абурэўся Уладзімір Казіміравіч. — Ці ж гэта людзі! Такую прыгажосць запаскуджаць!

Лес утрымліваецца ў добрым стане. Гэта адразу відаць, калі трапляеш на тэрыторыю заказніка. У ім дрэвы вышэйшыя і гусцей растуць. Сосны, елкі, дубы, бярозы — якія яны прыгожыя!

Даглядае заказнік Свіцязьскае лясніцтва, кіруе ім К. Сак. Чвэрць стагоддзя аддаў ён любімай рабоце. Шмат зроблена добрага. Закрыты праезд па дарогах заказніка. Спынена гаспадарчая дзейнасць.

— Вынесены з яго, — дадаў Уладзімір Казіміравіч, — розныя часовыя «домкі на колах», якіх панаягвалі сюды з усёй Беларусі. Стараемся ахаваць Свіцязь ад рознай брыды. Такое возера ў Беларусі толькі адно.

Так, возера унікальнае. Памеры яго невялікія: даўжыня 1,7, шырыня 1,6 кіламетра. Сярэдняя глыбіня тры, найбольшая — пятнаццаць метраў. Каштоўнае яно не толькі прыгажосцю, але і расліннасцю. У ім растуць прыбярэжны аднакветкавы, палушнік азёрны, іншыя рэдкія віды. Некаторыя — аж з далёваўсходняй флоры і флоры Сярэдняй Азіі. Гэта цетрадзііум яванікум, які сустракаецца толькі на востраве Ява. Захаваліся рэлікты вышэйшай воднай расліннасці, сярод іх лабелія Дортмана. Свіцязь з навуковага пункту гледжання каштоўная яшчэ і таму, што на яе берагах у вельмі далёкія часы пасяліліся людзі. Каля вёскі Валеўка знойдзена стаянка позняга палеаліту.

Такая Свіцязь не магла застацца без людской увагі. Пра яе складзены легенды, паданні, вершы, пазмы, апісана яна і ў прозе спынных літаратараў. Вось адна з легенд (з кнігі «Дрэва каханя», скарачана):

«Пана Незабытоўскага, якому належала возера, зацікавіла, адкуль паступае ў яго вада. Вось ён і загадаў сваім сяпанам пракапаць два каналы, каб спусціць з возера ваду. Адзін канал пракапалі ў бок вёскі Валеўка, ён злучыў возера з ракой Нёўдай (якраз у тым месцы, дзе быў пабудаваны млын), а другі — у бок вёскі Парэчка, да рэчкі Моўчадзь. Вада так пайшла па каналах, што ў вёсцы Валеўка затапіла некалькі хат...»

Сябры тых каналаў відаць і цяпер. Але цікавасць да таго, адкуль паступае вада ў возера і куды яна дзяецца, не пакідала пана. Незабытоўскі злавіў трох шчупакоў, акальцаваў іх і пусціў у ваду. На кольцах было напісана: калі хто зловіць шчупака, каб паклікаў

пана на абед. Пана, вядома, больш цікавіла, дзе зловіць гэтых шчупакоў. Дык аднаго злавілі аж у Азяранах, каля Наваельні, а другога — у Калдычўскім возеры пад Баранавічамі. Так пан даведаўся аб падземных крыніцах, што звязваюць возера Свіцязь з іншымі азёрамі».

Легенды — легендамі, паданні — паданнямі. Аднак яшчэ не выяўлена, адкуль паступае вада ў возера Свіцязь і куды выцякае. Цікава, што яе ўзровень у возеры застаецца ў любую пару года, у дажджлівае лета і засушлівае, — амаль аднолькавым.

— Вось толькі сёлета, — сказаў Уладзімір Казіміравіч, — вады крыху паменшала. Чаму — вырашаць навуцы.

Пабыць на Свіцязі — адпачыць душой.

Мікалай ДЗЕЛЯНКОЎСКИ.

НА ЗДЫМКАХ: вось такая яна — Свіцязь; стэла з барэльефам А. Міцкевіча каля пансіянаты.

Фота Віктара СТАВЕРА.

СТАРАЯ СЯДЗІБА

Гэтая панская сядзіба стаіць на крутым берэзе Сожа ў вёсцы Хальч Веткаўскага раёна. Узведзена яна больш за 200 гадоў таму назад. Цяпер гэта помнік архітэктуры, у будынку размяшчаецца філіял Гомельскага краязнаўчага музея.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛНА.

ПІСЬМЫ 3-ЗА МЯЖЫ

ХТО ТАКІЯ НАЦЫЯНАЛІСТЫ

Паважаная рэдакцыя "Голасу Радзімы"!

У газеце № 32 за 7 жніўня 1997 года прачытаў я "Зварот да Прэзідэнта, парламента, народа Беларусі". Мiane ўстрыжываючы зварот, і я адчуў знявагу. Чаму і каму прыходзіць да галавы пісаць вольную няпраўду? Быццам нацыяналісты разбурылі "Вялікую Радзіму". Мне здаецца, што нацыяналістаў розных народаў, нацыяналістаў прыз усе гадзі панавання Савецкай улады павысылалі ў Сібір або парасстралявалі, іх ужо не засталася. Не ведаю, што ў вашым разуменні ёсць паняцце нацыяналіст, але ўжываеце вы гэтыя словы як абразлівае. Не мной сказана, што кожны, хто любіць свой народ, мову і культуру, — ён і ёсць нацыяналіст. Хто жывіць у Савецкім Саюзе хоць год, даведаўся, што кожны расеец ёсць большы нацыяналіст ад беларуса. На мой погляд, развалілі царскую Расею, а цяпер і СССР расейскамоўныя нацыяналісты, бо яны прымушалі іншомоўных людзей, каб скрозь было ўсё расейскае, усе мовы іншыя былі пазбаўлены пашаны і вартасці, пад прымусам уводзілі расейшчыну ва ўсіх сферах.

Прэзідэнт Беларусі А. Лукашэнка паўтарае гісторыю, што была пры царскім рэжыме і што было пры Саветах. Усё беларускае ідзе ў паніжэнне: мова, сымболіка дзяржаўная. Пра гэта немагчыма маўчаць, бо думаць будучы іншыя, што няма каму бараніць сваю мову, свае звычаі і свае сымбалі. Думаць пачнуць, што ўсе ператварыліся ў чужынаў і ворагаў беларускасці. Гэтак не ёсць. Беларусы любяць сваю мову, бо нават у чужыне размаўляюць беларускай мовай. Наша мова — наш скарб неадзіны.

Ізноў — пра якія славянскія на-

роды ідзе гутарка? У Расіі ж шмат неславян, і тут рэшта народаў будзе абражана ўзвышэннем славян. На свеце ёсць славяне, яны незалежныя і ахоўваюць сваю незалежнасць ад згубы. Прэзідэнт Беларусі не хоча заходняга ўплыву, але народ краіны ведае, што на Захадзе лепшыя ўмовы жыцця, чым у Расіі. Закідаюць, што нацыяналісты адшчапэнцы любяць зялёны дэляра. А хто ў Расіі не любіць гэтага дэляра? Навошта ўпікаць беларуса за тое, што менш дастае гэтых дэляраў ад расейца. Заклік да з'яднання постсавецкай прасторы — гэта заклік да савецкай імперыі зла і не што іншае. Каб вайны не было ў Еўропе, дык НАТО ёсць патрэбнае так, як калісь была патрэбна Арганізацыя З'яднаных Нацыяў.

Маё пытанне такое: колькі расейцаў Еўрапейскай Расіі супраць яднання Еўропы ў НАТО. Не думаю, што расейскі народ хоча быць ворагам цэлай Еўропы ў НАТО. І выходзіць гэтак, што ўся Еўропа будзе належаць да НАТО, а Беларусь далучыцца да Еўра-Азіі, ізноў паўстане копія "бэрлінская сцяна". Гэта Беларусь будзе сцяной для Расіі. Вёў з многімі людзьмі размову, ад некаторых чуў, што ў Беларусі шантуюць беларускамоўных людзей у аўтобусах і цягніках. Абражаюць беларускую мову і тых, хто размаўляе па-беларуску. Ці беларускія ўрадаўцы робяць захады ў абарону ад здзеку з беларусаў? Ці караюць тых, хто робіць насмешку з мовы? Бо калі дзяржаўныя ўстановы не бароняць беларускай мовы, дык якая ў Беларусі дэмакратыя?

Вось такія мае думкі, што не даюць спакою пасля таго, як прачытаў згаданы "зварот".

К. ВЕРАБЕЙ.

ЗША.

НАВІНЫ ГРОДЗЕНШЧЫНЫ

ПАМЯЦЬ І БОЛЬ

На заходняй ускраіне мястэчка Радунь, што ў Воранаўскім раёне, знаходзіцца брацкая магіла, у якой пахаваны закатаваныя ў маі 1942 прыкладна 2 130 яўрэяў. Пастаўлены трэць стагоддзя таму назад на месцы іх вечнага спачыну сціплыя абеліскі з цягам часу адслужыў сваё. З улікам гэтага былы радунь, а зараз грамадзянін Ізраіля Адам Рагоўскі ўзяў на сябе клопат аб узвядзенні новага помніка. І вольна даўна ён адкрыты. На жалобную цырымонію прыйшлі сотні жыхароў былога райцэнтра, прыехалі прадстаўнікі яўрэйскіх абшчын Гродна, Ліды, Іўя і іншых мясцін. Хвалюючыя словы пра нявінныя ахвяры фашызму сказалі старшыня Радунскага пасялковага Савета дэпутатаў Леанід Куройца, першы сакратар пасольства Ізраіля ў Беларусі Галіна Кеслер, старшыня яўрэйскіх аб'яднанняў на Беларусі Леанід Левін і іншыя.

Затым над наваколлем прагучаў "Плач Ізраіля" ў выкананні скрыпача Міхаіла Дзвілянскага з Ліды. А напрыканцы адбылася памінальная малітва, якую вёў Давід Кац, прафесар Оксфардскага ўніверсітэта. Аляксей ЖАЛКОЎСКІ.

ПАЛЕМІЧНЫЯ НАТАТКІ

КАНСТАНЦІН КАЛІНОЎСКІ І ЯГО НАЦЫЯНАЛЬНАЯ ІДЭЯ

"Вы, пэўне, зачулі, што цяпер устаноўлены Ронд Польскі, што гэты Ронд Польскі аддае вам без ніякага выкупу і чыншаў тую зямлю, на якой сідзелі вашыя бацькі і дзяды, што гэты Ронд Польскі дае вам праўдзівую вольнасць, як у пранцузаў, гдзе ніхто не смее крыўдзіць простага чалавека, што гэты Ронд Польскі верне яшчэ вам вашу даўняшнюю справядлівую веру дзядоў і прадзедаў!!" У "Пісьме... да мужыкоў зямлі Польскай" "Ронд Польскі" таксама згадваецца неаднаразова.

Тут можна паўтарыць: сама "фірма" над назвай "Rząd Narodowy" ("Ронд Польскі" паводле тэрміналогіі К. Каліноўскага) афіцыйна абвясціла аб сваім існаванні толькі 10 мая 1863 года. То ці маглі пятачка таго "ронду" або яго друкарні адціснуцца на "Мужыцкай праўдзе", 6 нумароў якой з'явіліся яшчэ ў 1862 годзе, а сёмы — трохі пазней, з некатораю затрымкай, але да канчатковага пераўтварэння ЦК у паўнапраўны "ронд"? А пра так званыя "Пісьмы 3-пад шыбеніцы" гаворка ісці не можа, бо яны пры жыцці аўтара не публікаваліся. Мабыць, і аргументацыя тут непатрэбная. Як бачым, адсутнасць той пятачкі на дакументах, што "бясспрэчна зыходзілі ад К. Каліноўскага", не так складана і вытлумачыць. Тым больш, што на афіцыйных дакументах (такіх, напрыклад, як "Прыказы...", што таксама зыходзілі ад К. Каліноўскага) павінна была красавацца пятачка не друкарні, а той інстанцыі, якая давала ім жыццё і пускала ў свет.

Патрабаванне адраджэння Польшчы толькі ў межах 1772 года падкрэсліваецца непапулярна ва ўсіх дакументах варшаўскага ўлад. У "Гісторыі паўстання польскага народа..." А. Гілера (т. II, с. 411) апублікаваны цікавы зварот "Ронда Польскага" да народа:

"Еўропа не разумее дакладна болю нашага. (...) Нацыянальны ўрад (...), будучы пастаўленым ля руля паўстання, а гэтым самым на варце нацыянальнай ідэі, рашуча будзе адкідаць усё тое, што магло б апаганіць святы сцяг незалежнасці, застанецца глухім для ўсіх галасоў, якія заклікалі б скласці зброю перад дасягненнем канчатковай мэты, гэта значыць, адбудовай Польшчы ў граніцах 1772 года. Прыняць хаця б поўную незалежнасць для адной правінцыі польскай, а іншыя пакінуць на здзек ворагу значыла б адмовіцца ад гістарычных правоў сваіх, выціснуць дзесяць стагоддзёў існавання з гісторыі свету і, ажыццявіўшы гераічнае здзяйсненне, адмовіцца нарэшце ад уласнага імені. Не, Польшча не для таго ўваскрэсла, каб Еўропа пахавала яе ў новую труну.

Няма Польшчы без Літвы і Русі, як няма яе без Кароны. Агульная ў іх гісторыя, агульныя ўмовы палітычнага і грамадскага жыцця: гэта тройца непадзельная. Права на існаванне прызнаваць адной толькі правінцыі, а адмаўляць яго іншым — гэта значыць, забіваць Польшчу! Нацыянальны ўрад не дапусціць здзеку над гістарычным завяшчаннем Польшчы такой, якой яна была перад падзеямі". Ніхто з польскага кіраўніцтва ніколі не абяцаў К. Каліноўскаму незалежнасці так званай Літвы. Змаганне вялося за адзіную і непадзельную Польшчу, дзяржаўны лад якога ў час паўстання ніхто не збіраўся правдзіць. Вырашэнне праблемы адкладвалася на перыяд пасля перамогі. І тым не менш К. Каліноўскі паслухмяна выконваў

загады цэнтра, ва ўсёй дзейнасці няўхільна кіраваўся імі, заўсёды спасылаўся на іх.

А можа ён падпольна, хаваючыся, рыхтаваў дзяржаўны пераварот, паўстанне супраць варшаўскага ўлад? М. Біч папракае ж мяне ў тым, што я абмінуў сведчанні В. Ратча і некаторых кіраўнікоў паўстання: "Многае з таго, чым карыстаўся В. Ратч, да нас не дайшло. І вось гэты аўтар сведчыць, што Каліноўскі (...) "настойліва праводзіў ідэю аб самастойнасці Літвы", што яго партыя "вырашыла канчаткова пазбавіцца ад варшаўскай апекі".

"Каліноўскі, — сцвярджае В. Ратч, — прымаў на сябе дыктатуру... Варшаўскі ўрад павінен быў... атрымаць паведамленне, што Літва і Беларусь — самастойная дзяржава". Усё гэта, у тым піку і цытаты з Ратча, — з артыкула М. Біча.

Што ўсё ж такі пра тую магчымую "самастойнасць" паведамляе В. Ратч? У яго і сапраўды ёсць выказванне, на якое спасылаецца даследчык. Але пры гэтым М. Біч не зусім уважліва абышоўся са сваёй першакрыніцай. Ён, напрыклад, заяўляе: "Аб накірунку дзейнасці К. Каліноўскага гаворыць і факт падрыхтоўкі новай пятачкі для віленскага паўстанскага цэнтра з надпісам: Літоўскі Камітэт. Свабода. Роўнасць. Незалежнасць".

Дык што гэта быў за "накірунак" і аб чым сведчыў надпіс на пятачцы? Давядаецца яшчэ раз звярнуцца да выказвання Ратча. А ён, паведамляючы пра намер К. Каліноўскага стаць дыктатарам (!) і пазбавіцца ад "варшаўскай апекі", удакладняў: "Дело остановилось только за печатью, по изготвлению которой варшавский ржонд должен был, за подписью, выраженно штемплем новой водворившейся власти, получить уведомление, что Литва и Белоруссия — самостоятельное государство" (Сведения о польском мятеже 1863 г. в Северо-Западной России. Собрал Василий Ратч. — Вильна, 1867, с. 231).

На першы погляд, усё выглядае надзвычайна сур'езна. А на самай справе? У першай палавіне ліпеня 1863 года і сапраўды была зроблена пятачка з надпісам: "Літоўскі Камітэт. Свабода. Роўнасць. Незалежнасць". Яе па заданні К. Каліноўскага выканаў разьбяр Генрык Штэйман (Генадзь Кісялёў). "З думай пра Беларусь". — Мінск, 1966, с. 156).

І што ж мы тут бачым? "Ронд Польскі" ў Варшаве ў свой час зацвердзіў пятачку з надпісам: "Нацыянальны Урад. Свабода-Роўнасць-Незалежнасць". У Вільні ствараецца пятачка з тэкстам: "Літоўскі Камітэт. Свабода-Роўнасць-Незалежнасць". Супадзенне надпісаў у пятачках ніяк не сведчыць аб незалежнасці намерах кіраўнікоў Літоўскага камітэта. А ў галоўнай частцы абедзвюх пятачак, зверну, мы чытаем: "Нацыянальны Урад" — "Літоўскі Камітэт". То можа тут схавалася думка пра самастойнасць? А чаму не з'явіўся там надпіс больш выразны: "Літоўскі ўрад" або "Літоўскі ронд"? А яшчэ ж аб чым сведчыць польская мова пятачкі? Ці маглі б мы сабе ўявіць, каб сённяшняя Літва заказвала дзяржаўную пятачку на польскай або рускай мовах?

"Астанаўка", пра якую паведамляў Ратч, усё ж такі была не за пятачкай, бо нават калі яе зрабілі, то нічога не змянілася. Ад сярэдзіны ліпеня 1863 года да канца студзеня 1864 года ніякай дэкларацыяй аб незалежнасці так і не была абнародавана. А тое, што канфлікты і сапраўды існа-

валі, то гэта нічога не даказвае. Вельмі вострых канфліктаў хапала і ў самім варшаўскім кіраўніцтве, дзе неаднаразова адбыліся такія змены, якія Ю. Піпсудскі называў "дзяржаўнымі пераваротамі". Канфлікты тыя ніяк не былі абумоўлены адносинамі да нацыянальных праблем.

Як бы там ні было, але падпольныя друкарні на ўсёй тэрыторыі, ахопленай паўстаннем, абслугоўвалі Нацыянальны ўрад, служылі адной ідэі. Зусім не выпадкова беластоцкая падпольная друкарня, дзе паяўлялася на свет "Мужыцкая праўда", тагачаснымі дзеячамі называлася "друкарняй Нацыянальнага ўрада". А такія матэрыялы, як "Пісьмо..." або розныя "Прыказы", друкаваліся там, дзе ў той ці іншы момант была найбольш зручная магчымасць з улікам абставін, якія ўвесь час мяняліся і ўскладняліся ва ўмовах вайны і падпольнай дзейнасці, калі нешматлікім групам паўстанцаў супрацьстаяла і рэгулярная армія, і жандармерыя, і ўся грамадзянская адміністрацыя. К. Каліноўскі ў любой друкарні меў права надрукаваць сваю адозву. Вось так узаконеныя сёння трактоўкі, канцэпцыі і здагадкі не вытрымліваюць канфрантацыі з рэальнымі падзеямі і з'явамі той эпохі.

Генадзь Кісялёў, сумленна прааналізаваўшы шматлікія факты, зрабіў мужны вывад: "У любым выпадку, "Пісьмо ад Ясяка..." сведчыць яшчэ раз, як нялёгка прабіла дарогу ў XIX стагоддзі беларуская нацыянальная ідэя, як нялёгка, у пакутах і мукх, беларускае "адзіралася" ад польскага. У гэтым высокім сэнсе, па вялікім рахунку, "Пісьмо..." магло належаць і Каліноўскаму. Як — у такім выпадку — адно з паражэнняў, адно з адступленняў вялікага нашага рэвалюцыянера на яго слаўным, надзвычай важным для беларускага народа шляху" (Г. Кісялёў. "Здарэнне з Ясыкам-гаспадаром", с. 154). Гэта было не "паражэнне", не "адступленне", а адзін з канкрэтных і паказальных фактаў змагання за незалежнасць усёй Польшчы, якая не ўяўлялася без так званай Літвы.

М. Біч, спасылаючыся на розныя аўтараў, упэўнена і катэгарычна піша аб "відавочнай неадпаведнасці польскага нацыяналістычнага духу "Пісьма Ясыкі-гаспадара з-пад Вільні..." ідэям Каліноўскага, якія ён выказаў у "Мужыцкай праўдзе", "Лістах з-пад шыбеніцы", у "Запісы", пададзенай следчай камісіі, і іншых дакументах" ("Нацыянальнае і аграрнае пытанні...", с. 37).

Ну што ж, звернемся да першакрыніц і пашукаем там рэальныя звестак аб тым, каму і якой нацыянальнай ідэі служыў ён. Вось мы чытаем у дакументах, напісаных ці самім Каліноўскім, ці пад яго кіраўніцтвам: "Ронд Польскі, паставіўшы мяне над вамі, вымагае (...), каб вы аднорабілі так, як вам ад Ронду Польскага будучы прыказываць." "...Хто проціў Ронду Польскага, таму агонь і шыбеніца." "...Ад імені Ронду Польскага прыказываю вам..." ("Прыказ" К. Каліноўскага. "Полымя", 1993, № 6, с. 225).

Нагадаю, што трохі раней, у "Мужыцкай праўдзе" № 4, ён пісаў: "...Не народ зроблены для ронду, а ронд для народу". А ўжо ў час паўстання ў "Прыказе ад Ронду Польскага (...)" да народу зямлі Літоўскай і Беларускай катэгарычна сцвярджалася: "...Вы да Ронду Польскага належыце..." Якому Каліноўскаму я павінен верыць? Дзе тут беларуская нацыянальная ідэя?

Уладзімір КАЗБЯРУК.

Працяг. Пачатак у № 40.

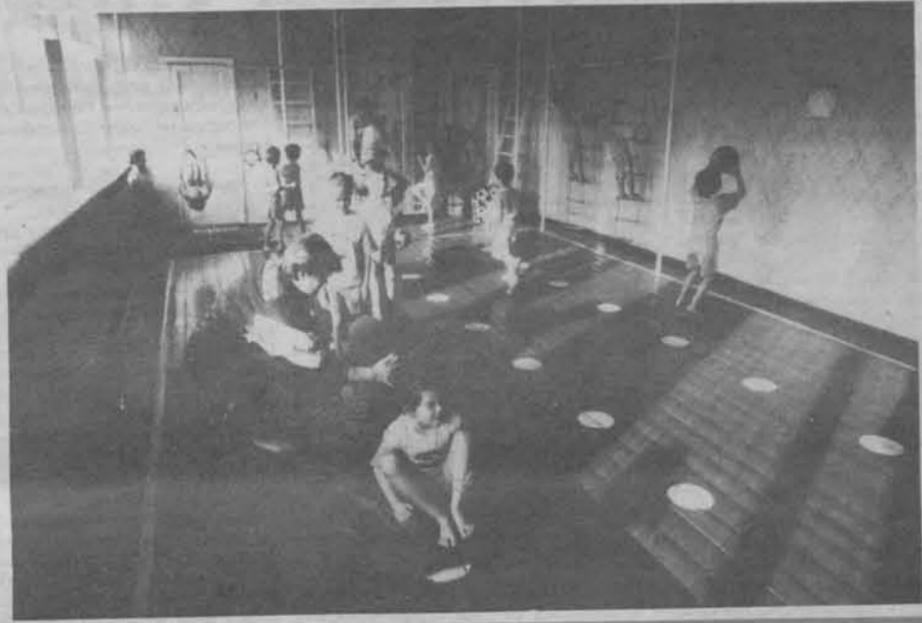
РАСЦЕ МАЛЕНЬКІ ЧАЛАВЕК

Кожны дзіцячы сад у Беларусі цікавы нечым сваім, адметным. Але для ўсіх характэрнае і нешта агульнае. Гэтае "нешта" — імкненне выгадаваць маленькага чалавека найперш здаровым і выхаваным.

Дзіцячаму саду Жытківіцкага торфабрыкетнага завода, якому сёлета споўнілася 25 гадоў, можна пазаздросціць: хто б ні прыходзіў у яго калектыв, заўсёды пераймаў лепшыя традыцыі і становіўся добрым выхавальнікам дзятвы.

НА ЗДЫМКАХ: на занятках лепкі — Таня КУПРАЦЭВІЧ; фізкультуру праводзіць Валянціна МІЦКЕВІЧ.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА.

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

5. прасіць губАНА паслаць настаўнікаў на курсы перападрыхтоўкі ў Мінск; 6. на падставе сабранага матэрыялу Савету распрацаваць канкрэтны план па адкрыцці беларускіх школ. Адначасова распрацаваць план палітыка-асветніцкай работы". Як бачым, план падрабязны і поўны, аднак ажыццяўляўся толькі абагульнена-спрошчаны яго варыянт. Аб тым, як гэта адбылася, гавораць дакументы: "...Пытанне аб пасылцы ў Мінск настаўнікаў беларусаў на курсы па перападрыхтоўцы канчаткова высветлены: Губплан адмовіў нам у водпуску 1 000 рублёў... і мы пазбавлены магчымасці паслаць настаўнікаў на курсы". Такім чынам, разам з указанымі вышэй ідэалагічнымі прычынамі існавала і прычына матэрыяльнага парадку, у якую пастаянна ўпіралася беларускае пытанне. Пацярджанае гэта дакумент аб становішчы беларускага зямляцтва: "ГубАНА хадайнае перад НКА (Народны камісарыят асветы) БССР аб выдзяленні ў распараджэнне беларускага гарадскога зямляцтва навучэнцаў горада Смаленска сродкаў у памеры хаця б 500 рублёў у месяц... ГубАНА ж сродкаў для аказання грашовай дапамогі беларускаму зямляцтву не мае". Або дакумент, у якім гаворыцца аб мізэрным жалаванні работнікаў беларускай секцыі пры Смаленскім губАНА: "...Аклад жалавання работнікаў беларускай секцыі каля 40 рублёў у месяц (маштабы прыкладна супаставімыя з даперастроенымі. — Заўвага аўтара). На такі аклад нельга атрымаць адпаведных работнікаў".

Яшчэ аб адным пытанні ці аб адной з'яве гаворыцца ў дакументах — аб адносінах саміх беларусаў (у асноўным сялянскага насельніцтва) да сваёй нацыянальнасці, да сваёй мовы. Ёсць шматлікія факты запісу беларусаў як рускіх, нежадана іх вывучаць "мужыцкую" (г. зн. беларускую) мову. З даклада аб сетцы палітасветустановаў Смаленскай губерні 1928 года: "Адносны нацыяналаў да рускай мовы добрыя. Што тычыцца адносін да роднай мовы, у асобных нацыянальнасцей яны розныя. Напрыклад, латышы вельмі ахвотна пасылаюць сваіх дзяцей у латышскія школы. Усяляк падкрэсліваюць прыналежнасць сваю да латышскай нацыянальнасці... Яўрэі ў гарадах, за выключэннем беднаць, ставяцца да школы на роднай мове рэзка адмоўна... Беларускае насельніцтва, у большасці сваёй, ставіцца індывідуальна. Бываюць выпадкі актыўнага процідзеяння арганізацыі школ на роднай мове".

У чым жа прычына падобных адносін беларусаў да роднай мовы? Некаторыя мы разгледзілі вышэй. Але былі і іншыя. У дакументах 20-х—30-х гадоў маюцца шматлікія факты ўшчашчэння інтарэсаў нацыянальных меншасцей на карысць карэнага насель-

ніцтва, асабліва з боку ніжняга звяна мясцовай улады, пра што дакумент гаворыць наступнае: "Абслугоўванне ўстановаў нацмен ідзе галоўным чынам за кошт цэнтральных сродкаў, таму што мясцовыя бюджэты не паказалі гэтыя патрэбы, ... шэраг выканкомаў і гарсаветаў не адпускаюць на асветніцкую дзейнасць нацменшасцей прызначанага асвітаня, ... скарыстоўваючы гэтыя сродкі на іншыя мэты, ... вопыт мінулага года паказаў, што пасылаемыя НКА сродкі на курсы нацменработнікаў часта выкарыстоўваюцца на агульныя курсы".

Калі ў галіне асветы карэнай нацыянальнасці справа ішла, у цэлым, не бліскуча, то "...на жалю, у самых цяжкіх умовах апынуліся нацыянальныя ўстановы".

Практычная работа па ажыццяўленню вышэйпамянёнага плана, складзенага ў 1925 годзе, пачалася толькі ў 1927 годзе ў пагранічных з БССР раёнах, у асноўным метадамі кампанейшчыны. Бадай, абагульненую карціну з'явы прадстаўляе дакладная запіска загадчыка Шумяцкага райАНА ў Смаленскае аблАНА: "У 1927 годзе ў Шумяцкім раёне адкрылі 11 беларускіх школ, ... пачалі пераводзіць заняткі на беларускую мову і насаджаць беларускія школы, што адбывалася з вялікім супраціўленнем навакольнага рускага насельніцтва".

Дзеля справядлівасці варта сказаць, што былі і іншыя прыклады, калі "вучні ахвотна займаюцца на беларускай мове, ... беларуская школа мае аўтарытэт, і стаўленне насельніцтва да добра працуючых школ мяняецца да лепшага". Такіх была меншасць, трымаліся яны на энтузіазме зацікаўленых людзей. Становішча спраў ускладнялася тым, што беларускія настаўнікі пасыпаліся на працу ў рускія школы і наадварот. З пісьма настаўніка І. Варанага ў Смаленскі АНА: "Настаўнікам у рускую школу не пайду, лепш звольніце, таму што да канца хачу застацца ў беларускай школе".

Прыведзеныя вышэй прыклады наводзяць на думку аб несур'ёзнасці, дакладней, безадказнасці, некампетэнтнасці работнікаў на месцах, няўменні ці нежаданні прадстаўнікоў мясцовых органаў старанна ўнікаць у сутнасць складаных і далікатных праблем, звязаных з нацыянальнай работай. І дакументы пацвярджаюць гэта: "Нізавыя савецкія органы... ні клопату, ні цікавасці да асветніцкай сеткі нацмен не выяўляюць, школьная сетка працуе выключна дзякуючы намаганням і клопатам насельніцтва і настаўніка... У той час, як некаторыя рускія школы маюць у спадчыну ад старой школы абсталяванне і памяшканне, ... нацменшаскія школы... нічога гэтага не маюць". У рэзалюцыі X з'езда інспектур АНА (1932 год) адзна-

чаюцца наступныя недахопы:

"...Недаацэнка важнасці культурнай работы сярод нацменшасцей з боку гаспадарчых органаў, ... абсалютная бяздзейнасць Абласнога зямельнага ўпраўлення, фінансавага ўпраўлення па абслугоўванню нацыянальных меншасцей... Выпадкі абуральных адносін раёнаў да прадстаўлення звестак і справаздач аб рабоце сярод нацменшасцей". Дарчы, аб справядлівасці. Справа ў тым, што ў розных органах савецкай улады існавала цэлая градацыя ў сістэме справядлівасці. Усё залежала ад таго, адкуль і куды пасылаўся дакумент. Вышэйстаячы орган пасылае грозныя вокрыкі, сыпле громы і маланкі ў ніжэйстаячы, патрабуючы ў нерэальна кароткі тэрмін "паправіць становішча спраў". Калі ж дакумент ідзе ў вышэйстаячы арганізацыі, рэзкія фармулёўкі замяняюцца эўфемізмамі, "недапушчальнае становішча спраў" нейкім незразумелым чынам ператвараецца ў "значны дасягненні". У выніку карціна з'явы рэзка скажэцца, і да многіх дакументаў даводзіцца ставіцца насцярожана. Вось, напрыклад, што стаіць за справядлівым радком афіцыйнага дакумента аб дасягненнях у нацменработе: "Руднянская дзевяцігодка лічыцца беларускай, але ні па складу, ні па мове выкладання такой прызнана быць не можа. Памяшканні для 700 вучняў ніякім чынам свайму прызначэнню не адпавядаюць, класныя пакоі цесныя, навучальныя дапаможнікі... няма, старэйшыя групы амаль не маюць падручнікаў. Ні палівам, ні авансам на вучэбныя і гаспадарчыя патрэбы, ні зарплатай школа не задаволена, што павялічвае і так цяжкае становішча яе, ... з 16 беларускіх школ толькі 8 працуюць на беларускай мове". Менавіта па гэтай прычыне аўтар не прыводзіць шматлікія лічбы аб наяўнасці беларускіх устаноў у Смаленшчыне, хаця такія сапраўды меліся.

Што ж з'явілася першапрычынай недахопаў у нацыянальнай рабоце — палітыка цэнтра ці памылкі і скажэнні яе на месцах? Відавочна, мела месца тое і другое.

Дзеляні малакампетэнтных мясцовых органаў часта былі вынікам палітыкі высокіх інстанцый, якія дэкларавалі адно, а на справе ж імкнуліся зусім да іншага. Агульная стратэгія партыі на карэнізацыю нацыянальных меншасцей, выпрацаваная і ўзятая на ўзбраенне ў пачатку 20-х, у 30-я гады, вычарпала сябе, паказаўшы нацыянальнай інтэлігенцыі, наколькі тая памылялася, лічачы "карэнізацыю" не тактыкай, а стратэгіяй партыі.

Але прычыны няправільных дзеянняў мясцовых органаў часта мелі і самагодны характар. Дакументы дазваляюць зрабіць вывады, што меў месца разрыў па-

між заканадаўствам цэнтральных органаў і яго ўвасабленнем на розных узроўнях. Гэта прыводзіла да таго, што дырэктывыя дакументы, часта змястоўныя і рацыянальныя па сутнасці, даходзілі да месцаў у скажоным выглядзе, а недахоп агульнай і палітычнай культуры выканаўцаў на месцах істотна змяняў як сутнасць гэтых устаноўленняў, так і рэалізацыю іх. З даклада аддзела нацыянальнасцей УЦВК аб стане карэнізацыі савецкага апарату і падрыхтоўкі савецкіх, гаспадарчых кадраў па Заходняй вобласці: "Маюцца добрыя паставы па рабоце сярод нацыянальнасцей кіруючых органаў, але выконваюцца яны дрэнна". Да таго ж некаторы партыйныя і дзяржаўныя дзелы розных узроўняў у прынцыпе працівіліся (пра што ўпаміналася вышэй) карэнізацыі беларускіх органаў. Ёсць дакументы, што напрамую гавораць пра гэта: "Прызнаць як недахоп адсутнасць адказнасці за нацыянальную работу партарганізацыі і асобных работнікаў... Работа па культурнаму абслугоўванню нацменшасцей сустракае скептычныя адносіны з боку савецкіх работнікаў".

Агульнакультурны, прафесійны, палітычны ўзровень партыйных і савецкіх работнікаў, што ажыццяўлялі нацыянальную палітыку на месцах, быў жудасна нізкім. Дакументы, напрыклад, гавораць "...аб грубым парушэнні канстытуцыі з боку старшыні Ляхаўскага сельсавета, што вывільсала ў знявазе і вобыску калгаснікаў"; "Старшыня Рабчаўскага сельсавета Юдзін, узначальваючы брыгаду пенканарыхтоўкі, практыкаваў незаконныя штрафы, збіванне грамадзян, ... члены сельсавета са сваімі правамі і абавязкамі незнаёмыя".

Невысокім быў і ўзровень культурнага, якія абслугоўвалі школы і іншыя ўстановы нацмен: "Кваліфікацыя работнікаў асветы, што абслугоўваюць беларусаў, вельмі нізкая, значна ніжэйшая, чым па вялікарускай лініі. У нацыянальных школах першай ступені амаль адсутнічаюць настаўнікі, якія скончылі педтэхнікумы ці са спецыяльнай адукацыяй"; "Выкладчыцкі склад патрабаванням ШСМ (Руднянскай беларускай школы сялянскай моладзі) не адпавядае, ... выкладчыкі, якія не валодаюць беларускай мовай, не павышаюць сваёй кваліфікацыі, ... настаўнікі не падрыхтаваны да ўрокаў, ... хата-чытальня ніякай работы па прапагандзе беларускай мовы не праводзіць".

Стан нацыянальнай работы ў значнай ступені вызначаўся цяжкай пэрыядамі пачатку 20-х, але нельга толькі гэтым тлумачыць спад нацыянальнай работы ў пачатку трыццятых, а потым і фактычнае яе спыненне.

Аб выніках гэтай работы, аб стане беларускіх органаў сацыяльнага выхавання і палітасветы ў сярэдзіне 30-х дакументы гавораць наступнае: "У выніку абследавання выяўлены выключна дрэнны стан нацыянальных школ... Сельсаветы, раённыя арганізацыі і аблАНА мала займаюцца гэтымі пытаннямі... Адзначана наяўнасць шэрагу скрыўленняў у пытаннях правядзення карэнізацыі беларускіх школ, што выяўляюцца ў штучнай і непадрыхтаванай беларусізацыі". "У сучасны момант (1935 год) беларускія школы фактычна заняты праводзяць на рускай мове", "У Бярэзінскай беларускай школе, размешчанай за 3 кіламетры ад БССР, выкладанне вядзецца на змешанай мове, што тлумачыцца слабымі ведамі беларускай мовы выкладчыкамі". Аналіз дакументаў паказвае, што ў сярэдзіне 30-х большасць беларусаў, якія пражывалі ў заходніх раёнах Заходняй вобласці, гаварыла альбо на чыста рускай мове, альбо з больш-менш значнай прымессю беларускіх слоў. "...Насельніцтва, што акаляе беларускія школы, не раз унімала пытанне аб закрыцці беларускіх школ, бо дзеці яе зусім не разумюць, настаўнікі, за рэдкім выключэннем, літаратурнай мовы не ведаюць", — гаворыцца ў вытрымцы з матэрыялаў абследавання беларускіх школ Шумяцкага раёна. Прыкладна такіх жа вынікі адлюстраваны ў дакладнай запісцы загадчыка Гардзевіцкім райАНА: "...Калгаснікі патрабуюць такой школы, якая вучыла б іх на рускай мове арганізаваць гаспадарку, а не мовавывучэнне. Я лічу, ... што нам час перастаць здаекавацца з беларускай культурай і калечыць дзцяці, якія вывучаюць беларускую мову толькі для таго, каб, як кару, дражніць беларускімі словамі таварышаў па школе. Настаўнікі па-беларуску размаўляюць толькі ў школе. У савецкае, хаце-чытальні, на бацькоўскім сходзе, на сходзе ў брыгадзе настаўнік вядзе работу на рускай мове і, калі скажа на беларускай, то грамадзяне папраўляюць — "это тебе не в школе".

Такім чынам, на ход і вынікі работы мясцовых органаў па карэнізацыі нацыянальных меншасцей, у прыватнасці, беларускага насельніцтва, паўплываў шэраг аб'ектыўных і суб'ектыўных фактараў ідэалагічнага, матэрыяльнага, культурнага парадку.

Бадай, завяршаючым акордам у нацыянальнай рабоце была пастава Смаленскага аблвыканкома ад 14 жніўня 1938 года, у якой гаварылася: "...Прадстаўлены аблАНА спіс нацыянальных школ, намечаных да рэарганізацыі ў савецкія школы звычайнага тыпу... зацвердзіць..." Далей ідзе пералік апошніх дзесяці нацыянальных школ, сярод якіх беларускіх ужо няма.

Анатоль КОРСАК.
г. Смаленск.

БЫЛІ, ДЫ ЗВЯЛІСЯ

ТЭАТР КОТАВА: БЕЛАРУСКА-АМЕРЫКАНСКІ ПРАЕКТ

«НЕ ПЕРАСТАНАЕМ ТАЛЕНТУ ЗДЗІЎЛЯЦЦА»

Так сказаў адзін з вядомых дзеячаў беларускай эміграцыі ў ЗША, пісьменнік, журналіст, доктар гістарычных навук, суайчыннік з Нью-Йорка Янка Запруднік аб балетмайстры пляці калектываў самадзейнага харэаграфічнага жанру Міколе Котава, пад кіраўніцтвам якога яны былі ўдасцеены вышэйшага дзяржаўнага тытула "народны".

— Шмат разоў бачыў яго на сцэне і кожны раз успамінаў несмяротнага Ігната Буніцкага. Котаў не толькі выдатны артыст, але стваральнік і кіраўнік некалькіх калектываў фальклорна-танцавальнага ўзору. Вельмі крыўдна, што сапраўды таленавіты чалавек маральна не падтрыманы дзяржавай, — такое рэзюме выказаў у свой час Кабінету Міністраў Рэспублікі Беларусь народны пэат Ніл Гілевіч. Але...

Два гады запар суправаджае па гістарычных мясцінах рэспублікі амерыканскіх суайчыннікаў, працуючы зараз мастацкім кіраўніком фальклорнага ансамбля беларускага саюза фалькларыстаў, Мікола Котаў. І ён вельмі даспадобы прыйшоўся гасцім сваёй неўтайманай вяселлю, выкананнем самабытных беларускіх танцаў, абрадавых карагодаў, гумарыстычных прымавак і прыпевак на прывалах і імправізаваных сцэнах. І заўсёды з бубнам над галавой.

— Усё гэта вельмі зачаравала нас. І мы ўдзячныя таму, што брыцкі яшчэ на роднай зямельцы чысцоткі ручаёк бацькоўскай спадчыны. А для беларусаў замежжа выключна важна стаўленне да нацыянальнай культуры, народнай творчасці, аўтэнтычнага фальклору і ў першую чаргу да мовы, — выказаў агульную думку беларусаў спадар Янка.

Гэта не выпадковае выказанне, бо за яго плячыма найвялікшы навукова-творчы плён, прысвечаны роднай Бацькаўшчыне. Ён паўсядзённа турбуецца-клапоціцца аб ёй, дзе б ні працаваў. Янка Запруднік напісаў фундаментальную кнігу "Беларусь на гістарычных

скрыжаваннях", у якой змешчана больш за 400 артыкулаў па гістарыяграфіі, культуры, нацыянальных меншасцях, палітычных партыях, рэфэрэндумам. Зараз працуе над стварэннем альбома, прысвечанага беларускім мастацкім выставам у Амерыцы.

Калі прыспеў час развітання, то адбылася сяброўская вянэра на кватэры ў Міколы Котава. Хоць гэта была і прыватная сустрэча, але Мікола ў сваёй кватэры сустрэў іх і хлебам-саллю, і дзівачым карагодам. Асабліва ўразілі гасцей вершы, якія так узнісла, сардэчнашчыра прачытаў аўтар Алесь Пісарык:

Беларусь на веці маладая,
Гордая адвагай даўніны.

Наша спадчына нам не сплечана,
Наша спадчына — доля матчына,
Наша спадчына — ты не паншчына,
Наша спадчына — долю ўбачыла.

Што за народ без каранёў,
Які жыць, як даўдзечца.
І неразважліва адмеў
Усё, што спадчынай завецца.

Можа ёсць недзе мова гучней
І зычней, —
І яна даражэй для кагосьці..
Паважайце маю, і я стану радзей
Для ўсіх вас, пабрацімы і госці.

— Людская памяць захавала і зберагла мноства каштоўных народных традыцый, мастацкіх скарбаў, дзівоснага хараства, перадаючы іх з пакалення ў пакаленне як неацэнную спадчыну і запавет нащадкам, — прадоўжыў размову Мікола Котаў.

І песню родную люблю я,
Што ў полі дзеўкі заплюць,
А тоны голасна над нівай
Пераліваюцца, пльвучы.

— І калі замежны беларус засвоіць бацькоўскую спадчыну, то яго не пакіне гордае ўсведамленне, што ён належыць да народа, імя

якога трэба несці высока, як сцяг, — падтрымала размову Рэня Касцюк з Саўт-Рывера. — І будзе гучаць у яго сэрцы неўміручая народная мелодыя.

Люблю наш край, старонку гэту,
Дзе я радзілася, расла,
Дзе першы раз пазнала шчасце,
Слязу нядолі праліла...

— Для нас незалежна ад месца, дзе жывём, вельмі важна зберагчы родныя песні, песні мілай сэрцу Бацькаўшчыны, — усхвалявана сказаў наш амерыканскі суайчыннік, арганізатар паездкі Жорж Навумчык.

— На сваёй роднай зямлі, — не ўстрымалася Стася Дашкевіч, — хочацца яшчэ і яшчэ ўспомніць запавет вялікага Купалы: родная песня і роднае слова — калі разумець іх як духоўны набытак і мастацкі скарб нацыі — дапамогуць хутчэй вывесці сваю Бацькаўшчыну ў людзі, да блізкіх і далёкіх суседзяў, каб у цэлым свеце яе зналі і шанавалі, паважалі як роўную сярод роўных.

— Ці ж я скажу штосці новае. Але фальклор мае найвялікшае значэнне для духоўнага адраджэння нацыі, — падключылася да размовы Стэфані Міровіч.

Колькі цёплых, удзячных слоў было выказана ў той вечар Адольфам Суботам, Стасяй Ямскай, сям'ёй Дубягаў, Алегам Васянскім аб гасціннасці роднай зямлі.

На правах гаспадары Мікола падзяліўся запаветнай марай стварыць у рэспубліцы фальклорны тэатр.

— Калі дзеці з малых гадоў, з першых класаў школы будуць ведаць пазычную творчасць народа, у іх з'явіцца пачуццё любові да Бацькаўшчыны. Таму мы хочам, каб у іх абудзілася цікавасць і павага да пазычнай народнай творчасці.

Мікола Котаў падрабязна расказаў аб сваім праекце.

— Вусна-пазычная творчасць для тэатра з'явіцца фундаментальнай асновай. У ім будуць прадстаўлены ўсе жанры: песні, танцы, паданні, легенды, замовы, выслоўі, загадкі,

М. КОТАЎ (на пярэднім плане) сярод удзельнікаў ансамбля народнай творчасці Мінскага матарнага завода.

прыказкі, прымаўкі, быліны, анекдоты, казкі. На сцэне і ў прыродным асяроддзі будуць дэманстравацца ўсе віды народна-абрадавага календара: велікодныя, пятроўскія, юр'еўскія, жніўныя, вясельныя, радзільныя дзеі і відовішчы.

Для ўвасаблення задумы ў тэатр запрошаны знаўцы фальклору: заслужаныя дзеячы культуры Васіль Купрыяненка і Уладзімір Пузыня, адметныя выканаўцы народных песень і музыкі Марына Патаповіч, Анатоль Семчык, пэат Алесь Пісарык. Ажыццёўляць навукова-практычную аснову даў згоду кандыдат навук, выкладчык Белдзяржуніверсітэта, старшыня Беларускага саюза фалькларыстаў Васіль Ліцвінка.

Музычны фон тэатральных пастацовак будуць забяспечваць выканаўцы на разнастайных народных інструментах — цымбалах, скрыпках, жалейках, дудках, чароце, бубнах, гармоніках. Незвычайная сама назва тэатра — "Бераг

белых буслоў". Незвычайная таму, што ў мікрараёне Магілёўска прыжыліся перасяленцы з Гомельшчыны, з чарнобыльскай зоны, дзе буслы заўсёды былі сімвалам спакою, дабрны, ласкі, пшчоты і найвялікшай беражлівасці традыцыйнай палескай прыгажосці з чысцінёй прыроды і народных традыцый.

Гэты маналог зачароваў гасцей суайчыннікаў. І яны пагадзіліся, каб гэтай тэатру надаць статус міжнароднага — беларуска-амерыканскага.

— І тады наша дыяспара зробіць свае інвестыцыі для яго станаўлення і развіцця, — падагуліў размову Янка Запруднік, — бо жывое пазычнае слова, спалучанае з цудоўнай мелодыяй, танцам, інтэрмедыйяй, здольнае раскрыць характа і багацце народнай душы, дапаможа ўмацаваць веру ў шчаслівую будучыню нашай роднай Бацькаўшчыны.

Адольф СУРЫНОВІЧ.

ГАРАДОЧЫНА — РАДЗІМА «ТАРАСА НА ПАРНАСЕ»

ВЯРТАННЕ КАСТУСЯ ВЕРАНІЦЫНА

Найбольш верагодным аўтарам знакамітай пазмы "Тарас на Парнасе" (пра гэта вядома ўжо не толькі вузкаму колу спецыялістаў-літаратуразнаўцаў) узорнен сучаснай даследчыцай думкі дазваляе назваць Кастуся Вераніцына, які нарадзіўся ў вёсцы Астраўляны цяперашняга Гарадоцкага раёна, скончыў мясцовае пачатковае вучылішча, Віцебскую гімназію, пэатны час вучыўся ў Пецярбургскай медыка-хірургічнай акадэміі і нарэшце, у 1859 годзе, скончыў Горы-Горацкі земляробчы інстытут. Пра ўсё гэта захапляюча і, як заўсёды, досыць пераканаўча расказаў у сваіх даследаваннях "Пошукі імя" (1978) і "Разысківаецца класік..." (1989) старэйшы беларускі літаратуразнаўца-архівіст Генадзь Кісялёў.

Напрыканцы верасня ў раённым цэнтры Гарадоцкага раёна Віцебскай вобласці ўпершыню была запланавана літаратурна-краязнаўчая канферэнцыя "Пазма "Тарас на Парнасе": здабыткі і праблемы". Арганізатарамі канферэнцыі сталі Гарадоцкая рада Таварыства беларускай мовы і Гарадоцкі раённы аддзел адукацыі.

Канферэнцыя наладзілі выключна сіламі гарадоцкіх настаўнікаў і іх вучняў: з 13 уключаных у праграму выступленняў — 11 былі мясцовыя; а з ліку апошніх ажно дзесяць падрыхтавалі вучні гарадоцкіх і суседніх з раённым цэнтрам школ. Усё прайшло арганізавана і годна: нават школьнікі-слухачы не былі абдызены ўвагай, не кажучы пра іх калег-дакладчыкаў, якія за свае паведамленні атрымалі заахвочальныя "прызы" — па 30 тысяч рублёў. Было таксама арганізавана конкурснае журы. Перад ім паставілі задачу назваць лепшыя вучнёўскія даклады. У выніку абмеркавання адабрана 4 даклады старшакласнікаў (дакладней, старшакласніц): Рудовай Марылькі, Шапурынай Ірыны, Маёравай Вольгі і Шульгі Таццяны з узнагароджаннем па

100, 80 і дзве апошнія па 50 тысяч рублёў адпаведна.

Ды грошы не галоўнае: з гэтымі дакладамі вучні гарадоцкіх школ выступілі ўжо на міжнародных літаратуразнаўчых чытаннях "Пазма "Тарас на Парнасе" і праблема

яе аўтарства" (запланаваны на 8—9 кастрычніка 1997 года тамсама ў Гарадку). І калі міжнародныя чытанні ладзіць Віцебскі дзяржуніверсітэт, дык гарадоцкую канферэнцыю арганізаваў практычна адзін чалавек: старшыня Гарадоцкай рады ТБМ, дырэктар Вархоўскай базавай школы Лявон Гаравы. Па выніках канферэнцыі спадар Гаравы абяцаў выдаць прэс-рэліз.

Але пакуль апошні выйдзе, хочацца пазнаёміць шырэйшае кола чытачоў з вытрымкамі з паведамлення Ірыны Шапурынай, вучаніцы 11 класа Гарадоцкай СШ № 2 на тэму "Хараства і багацце мовы знакамітай пазмы":

"Ёсць у беларускай літаратуры творы, пачуўшы радкі з якіх, адразу, не здаюмачыцца, назавем назву. Сярод такіх твораў вядомая

ўсім нам пазма "Тарас на Парнасе"... Шчыра верыцца, што такую цудоўную пазму мог напісаць толькі наш зямляк Канстанцін Вераніцын. Яму і яго найцудоўнейшаму Тарасу і прысвячаецца наступны верш.

Ды і на печы паляжаць.
А ежа! Што за цуда — ежа!
Крупеня, як у Гарадку.
Гарэла, як у Астраўлянах,
Салодкая і без мядку.
Спявалі там і песні нашы,
"Мяцеліцу" і "Казанка",
Плясалі вельмі ўжо заўзята,
Аж кроў іграла ў дзецюка.
А мова!.. Шчыра прызнаюся:
Яе пазналі сходу мы:
А-ей! Авохці мне! Авоі я!
Ляцелі словы з той гары.
Лагодна, шчыра, мілагучна
Плыла гаворка між багоў
На нашай гарадоцкай мове,
На мове родных берагоў.
Не сорамна было й Тарасу
Прызнацца, хто ён і адкуль.
Тут шмат пачуў ён і убачыў,
На гары гасціў пакуль.
А ўсё ж галоўнае —
што ён вярнуўся
На сваю родную зямлю.
Я гэтым шчыра ганаруся
І ад душы яго люблю!

Гонар, слава нашай
Гарадоцчыне!
Слаўны чалавек з'явіўся ў нас.
З астраўлянскіх хлебных
ніў і гоняў
Ён ўзбіраўся на гару Парнас.

Падглядзеў і добра ўсё
прыкмеціў,
Землякам сваім ён расказаў,
Што рабілася на тым
Парнаскім свеце,
Так выразна ён намаляваў.

Ну, кажа, як у Астраўлянах,
Каровы, свінні, бараны.
Ды толькі людзі штось не тыя,
Крыху распутныя яны.
Смяюцца, пляшучы,
задам круцяць,
Ой... дужа ж любяць пагуляць.
Таксама смачнічка паесці

ДАСЛЕДЧЫК

В. СКАЛАБАНУ — 50

Плённа і ўпэўнена працуе на гістарычнай ніве Віталь Скалабан, які сустрэў сваё 50-годдзе. Віталь Уладзіміравіч родам з вёскі Шылавічы Спільскага раёна, з 1951 года жыве ў Ляхавічах. Атрымаўшы сярэднюю адукацыю, паступіў у Ленінградскі ўніверсітэт імя А. Жданава, гістарычны факультэт якога скончыў у 1970 годзе. Кандыдат гістарычных навук. З 1972-га да 1995-га года працаваў у выдавецтве "Беларуская энцыклапедыя" імя Петруся Броўкі, прымаў удзел у выданні такіх аўтарытэтных даведнікаў, як "Беларуская Савецкая Энцыклапедыя", "Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі", біябібліяграфічнага слоўніка "Беларускія пісьменнікі", падрыхтоўцы "Энцыклапедыі гісторыі Беларусі", "Беларускай энцыклапедыі" і іншых выданняў. Асноўны накірунак даследчыцкай дзейнасці Віталія Уладзіміравіча — гісторыя беларускага нацыянальна-вызваленчага руху. Вывучае ён таксама беларускую літаратуру і культуру XIX — пачатку XX стагоддзяў. В. Скалабан быў рэдактарам-складальнікам гісторыка-дакументальнай хронікі "Памяць" Ляхавіцкага раёна, адным з аўтараў дакументальна-мастацкіх тэлефільмаў "Без эпітафіі" (пра Ц. Гартнага, 1990), "Справа Ігнатоўскага" (1991), "Ніколі я не паміраў..." (пра Янку Купалу, 1992), "Імша па Купалу" (1993), "БНР. Час звеставання" (1993). Аўтар шматлікіх публікацый у перыядычным друку.

КУЛЬТУРНАЯ СПАДЧЫНА ПАВІННА АБ'ЯДНОЎВАЦЬ, А НЕ РАЗ'ЯДНОЎВАЦЬ ЛЮДЗЕЙ

Паважаныя спадарыні і спадары!

Гістарычныя лёсы беларускага народа, беларускай дзяржаўнасці, бадай, найбольш драматычныя і нават трагічныя, калі параўноўваць іх з лёсамі іншых народаў і дзяржаў, прадстаўленых на гэтым высокім форуме. Так, у нас ёсць старадаўнія традыцыі, што бяруць пачатак ад Полацкага, Тураўскага, Гродзенскага і іншых княстваў. Так, мы маем багатую культуру — дастаткова нагадаць, што якраз цяпер адзначаецца 480-годдзе нашага, скарынінскага кнігадрукавання. Аднак жа на працягу цэлых стагоддзяў беларускія землі часткова альбо поўнасцю добраахвотна ці прымукова ўваходзілі ў склад іншых дзяржаўных утварэнняў — Кіеўскай Русі, Вялікага Княства Літоўскага, Рэчы Паспалітай, Расійскай імперыі, Савецкага Саюза. Але нашы продкі часцей за ўсё выступалі ў гісторыі пад іншым, няўласным імем — як русіны, літвіны, белаліхі, крэсавікі, палешукі, тутэйшыя, жыхары паўночна-заходніх губерняў ці ўсходніх ваяводстваў. Этнічныя вярхі, інтэлектуальную эліту па чарзе захлісталі хвалі паланізацыі ці русіфікацыі. Адсюль і нашы сённяшнія праблемы — нацыянальныя, дзяржаўныя, культурныя. Адсюль і складанасці з нашым менталітэтам, які, у адрозненне ад суседзяў, усё яшчэ фарміруецца і нават рэгрэсіруе. Адсюль і нашы складанасці ва ўзаемаадносінах з суседзямі, сярод якіх (за выключэннем, бадай, Латвіі) ёсць, скажам так, грамадскія групы, якія прэтэндуюць на частку нашай тэрыторыі, на частку нашай культурнай спадчыны, асабліва іншамойнай.

З вашага дазволу, я спынюся на культурнай спадчыне, асабліва — спрэчнай, поліэтычнай. Гэтая спадчына сёння павінна збліжаць, аб'ядноўваць суседніх краіны і народы. Але, на жаль, часцей раз'ядноўвае, служыць перашкодай у нашых суседскіх узаемаадносінах. Паверце, мне, беларусу па перакананнях, але адначасова чалавеку, які мае літоўскія карані, выхаванаму на польскай і рускай культурах, становіцца балюча, калі я чытаю, што культурная спадчына Вялікага Княства Літоўскага (у тым ліку летапісы, статуты, метрыкі) з'яўляецца выключна ўласнасцю сённяшняй Летувы ці што яна стваралася не на старажытнай беларускай мове, а на штучнай «канцыпярскай мове» ВКЛ, альбо, з другога, нашага боку, што ВКЛ, дзяржава поліэтычная, была выключна дзяржавай беларускай. Робіцца прыкра, калі бачу выдадзеныя цяпер у Польшчы кнігі пра Нясвіж, Гродна, Слонім, дзе гэтыя гарады называюцца нават не «крэсавымі», а спрадэву польскімі, а, з другога боку, калі чытаю ў нашай прэсе, што Адам Міцкевіч — гэта беларускі паэт. Становіцца няёмка, калі аўтарытэтных людзі нават Скарыну, нават Ефрасіню Полацкую, Сімяона Полацкага лічаць з'явамі толькі расійскай культуры, а, з другога боку, што Глінка ці Дастаеўскі — гэта амаль ці не стопрацэнтныя беларусы. І ўжо зусім губляецца аптымізм, калі чуеш ці чытаеш, што кожны католік у Беларусі — гэта абавязкова паліак ці літовец, а кожны праваслаўны — абавязкова рускі. Міжволі думаеш тады: што — беларусам зусім Бог не даў месца пад сонцам!

Каб рассяець падобныя прадузятасці і стэрэатыпы, Міжна-

родная асацыяцыя беларусістаў, якую я тут прадстаўляю, выдае штомесячны білетэнь «Кантакты і дыялогі», дзе змяшчаюцца артыкулы, інфармацыя і бібліяграфічныя звесткі пра наша ўзаемадзеянне, штогод праводзяцца кангрэсы ці канферэнцыі, выдаюцца зборнікі на гэтую тэму. Апошні такі зборнік (у дзвюх частках) мае назву, якая непасрэдна адносіцца да тэмы нашай сённяшняй размовы: «Беларусь паміж Усходам і Захадам. Праблемы міжнацыянальнага, міжрэлігійнага і міжкультурнага ўзаемадзеяння, дыялога і сінтэзы». Паколькі ў ім апублікаваны матэрыялы (пералічваю па алфавіту) беларуска-літоўскага, беларуска-польскага, беларуска-расійскага і беларуска-украінскага «круглых сталоў», мне хацелася б гэта выданне перадаць паважаным прэзідэнтам суседніх дзяржаў.

Асабліва складаным з'яўляецца пытанне аб спрэчнай культурнай (як матэрыяльнай, так і духоўнай) спадчыне, аб яе рэстытуцыі, вяртанні ў краіну паходжання ці сумесным выкарыстанні. Паколькі Беларусь раней уваходзіла ў склад іншых дзяржаўных фарміраванняў, у іх сталіцах, Вільне, Варшаве, Пецярбургу, Маскве, асядалі беларускія па тэрыторыі паходжання музейныя, бібліятэчныя, архіўныя каштоўнасці. Дзяліць іх, пэрабаваць вяртанні — справа з юрыдычнага пункту гледжання амаль безнадзейная. Да таго ж яна псавала б нашы суседскія адносіны, гняла б іх. Таму, як мне здаецца, сёння больш перспектыўна ставіць пытанне аб сумесным выкарыстанні спрэчных культурных каштоўнасцей — іх публікацыі, капіраванні, дэманстрацыі на абменных выставах, дэпаніраванні, нарэшце, вывучэнні. А для гэтага, вядома, неабходны свабодны доступ да каштоўнасцей, якога беларускім вучоным сёння часта не хапае, асабліва ў Расіі. Вельмі важныя тут таксама маральна-этычныя аспекты, праўленне добрай волі кіраўнікоў дзяржаў. Пра ўсё гэта, дарэчы, нядаўна, у чэрвені месяца, гаварылася на спецыяльнай Міжнароднай канферэнцыі па праблемах рэстытуцыі, праведзенай у Мінску пад эгідай ЮНЕСКА. Выніковы дакумент гэтай канферэнцыі, звернуты ў першую чаргу да кіраўнікоў суседніх дзяржаў, я дазволю таксама прыкласці да нашага зборніка.

З-за адсутнасці часу я не буду тут пералічваць нашы страты помнікаў гісторыі і культуры. Падкрэслію толькі, што яны велізарныя, большыя, чым у любой іншай еўрапейскай дзяржаве. У час апошняй вайны былі вывезены і разрабаваны фонды амаль усіх беларускіх музеяў, бібліятэк і архіваў. За мяжой беларускіх каштоўнасцей больш, чым у самой Беларусі. І ў вяртанні іх мы спадзёмся не столькі на законы і дагаворы (яны альбо не падпісаны, альбо не дзейнічаюць), колькі на добрую волю суседзяў.

Дазвольце мне тут ужо, хутчэй, не як вучоному, а як пісьменніку, крыху пафантазіраваць аб тым, што б я зрабіў на месцы прэзідэнтаў суседніх дзяржаў.

На месцы Прэзідэнта Літвы, паважанага спадара Бразаўскаса я б адрадзіў у Вільнюсе, у ранейшым памяшканні, Віленскі беларускі музей, закрыты бальшавікамі ў 1946 годзе. Фонды яго сёння раскінуты па многіх музеях, бібліятэках і архівах Літвы і Беларусі. Сабраныя зноў разам, яны паслужылі б асновай цэнтру літоўска-беларускага добрасуседства. Размовы пра яго вядуцца даўно, але вынікаў няма. Карыстаючыся нагодай, я хацеў бы выказаць літоўскім уладам вялікую ўдзячнасць за вярнуць у Беларусь ксеракопіі

Тураўскага Евангелія і гравюр Напалеона Орды.

На месцы Прэзідэнта Польшчы, паважанага пана Квасьнеўскага, я б, калі не вярнуў, то хаця б перадаў у дэпазіт Нясвіжскаму замку 89 партрэтаў з галерэі Радзівілаў, якія ў 1950 годзе былі падараны намі, натуральна, пад націскам з Масквы, Баляславу Беруту. А таксама падарыў бы Беларусі, Навагрудчыне, копіі Лаўрышаўскага Евангелія і метрычнай кнігі Навагрудскага касцёла з запісам аб нараджэнні Адама Міцкевіча, якая была нелегальна вывезена ў Польшчу ў 1946 годзе.

На месцы Прэзідэнта Расіі, паважанага пана Ельцына, я б, калі не вярнуў, то падарыў бы Беларусі калекцыю спудзкіх паясоў, вывезеную ў Маскву ў 1940—1941 гадах, а таксама дублікаты скарынінскіх выданняў, якіх няма ні ў Мінску, ні ў Полацку, на радзіме першадрукара. І дапамог бы ў пошуках слядоў нашай рэліквіі № 1, Крыжа Святой Ефрасіні Полацкай, эвакуіраванай з Магілёва ў 1941 годзе.

На месцы Прэзідэнта Украіны, паважанага пана Кучмы, я б, калі не вярнуў, то зрабіў бы аб'ектам сумеснага карыстання славетную бібліятэку Храптовічаў, вывезеную ў Кіеў напярэдадні і ў час першай сусветнай вайны, і дапамог бы ў правядзенні ў Мінску выставы беларускіх скарбаў, якія апынуліся ў Львове, у музеі мітрапаліта Шаптыцкага, у пачатку нашага стагоддзя. Хачу адначасова падзякаваць уладзе Украіны за вяртанне Беларусі ікон, якія пасля апошняй вайны выпадкова апынуліся ў Кіеве.

Ну а на месцы Прэзідэнта Беларусі, паважанага пана Лукашэнка, я б прадоўжыў практыку бясплатнага вяртання суседзям, перш за ўсё Расіі, ікон і іншых твораў мастацтва, якія так часта канфіскаваліся таможнікамі на беларуска-польскай і беларуска-літоўскай мяжы. І стварыў бы па прыкладу іншых краін дзяржаўную і навуковую структуры, якія займаліся б рэстытуцыяй.

І ў заключэнне дазвольце адфантазіраваць, зрэшты, лёгка рэальна выконнае, перайсці да канкрэтных прапаноў.

Першае. Дзеля нашага ўзаемадзеяння, добрасуседскіх адносін неабходна адзіная інфармацыйная прастора для краін Цэнтральна-Усходняй Еўропы. Парадаксальна, але факт: раней яна была, а цяпер амаль знікла. Звесткі аб публікацыях (ці самі публікацыі) у Літве ці Латвіі нам атрымаць больш складана, чым аб публікацыях у ЗША. Патрэбны сумесны Банк інфармацыі, перш за ўсё, у гуманітарнай сферы. Пачатак яму мы спрабем пакласці, але пакуль што з недастатковым поспехам.

Другое. Мы знаходзімся напярэдадні 200-гадовага юбілея Адама Міцкевіча. І, відавочна, па-ранейшаму будзем дзяліць агульнага генія паміж Польшчай, Беларуссю, Літвой. Напэўна, ён сам жахнуўся б ад гэтага. Дык няхай жа юбілей будзе суседскім, агульным. Як і іншыя юбілей.

І трэцяе. У Беларусі распрацаваны (пад «парасонам» ПРААН) цікавы турыстычны праект «Залатое кальцо Беларусі». Я б хацеў звярнуць на яго ўвагу суседзяў. Таму што нішто так не збліжае людзей, як знаходжанне на суседскай зямлі. У якасці жаданага гасця.

Дзякую за ўвагу!

УВЕКАВЕЧАНА ПАМЯЦЬ МАСТАКА

Увекавечана памяць народнага мастака БССР і РСФСР В. Бялыніцкага-Бірулі на яго радзіме ў Бялыніцкім раёне. Тут на берэзе Друці, дзе размяшчалася вёска Крынікі, у якой нарадзіўся жывапісец, адкрыты гранітны памятник. Аўтар яго — вядомы скульптар з Мінска Уладзімір Лятун.

НА ЗДЫМКАХ: Уладзімір ЛЯТУН ля памятнага знака; месца, дзе нарадзіўся В. Бялыніцкі-Біруля.

Фота Мікалая ЦІТОВА.

У ПОЛЬСКИХ БЕЛАРУСІСТАЎ

«АСТА POLONO-RUTHENICA»

Мне прыемна паведаміць праз «Голас Радзімы», што ў Ольштыне выйшаў другі нумар перыядычнага навуковага выдання «Acta Polono-Ruthenica». Гэта плён творчай працы Інстытута ўсходняга славянства Вышэйшай педагогічнай школы ў Ольштыне. У складзе навуковага камітэта выдання, між іншым, — прафесары Альберт Барташэвіч, які ўзначальвае камітэт, Базылі Бялаказовіч, Лявонцій Міранюк, Валенты Пілат, а таксама магістр Івона Абланкоўска-Галянцкая. Як сведчыць ужо сама назва, часопіс публікуе навуковыя даследаванні, што датычацца культуры, літаратуры і мовы рускай, беларускай ды украінскай.

Мяркую, што беларускага чытача найперш зацікавіць беларуская тэматыка. Таму падкрэслію, што на старонках часопіса як у першым, так і ў другім нумарах прадстаўлена яна даволі багата. Напэўна, яна прыцягне ўвагу не толькі даследчыкаў літаратуры і мовы, а і ўсіх, хто цікавіцца беларускай культурай і яе ўзаемасувязямі з культурай украінскай, рускай і польскай. Асабліва хацеў бы рэкамендаваць наступныя артыкулы: М. Яцкевіч «Беларуская школа» ў польскай рамантычнай літаратуры, Т. Буйніцкі «Беларускія матывы ў паэзіі жагарыстаў», В. Супа «Сакрат Яновіч — пісьменнік беларуска-польскага памежа», Я. Чыквін «Заступніца (творчасць Ларысы Геніюш)», Л. Міранюк «Культура польска-ўсходнеславянскага пагранічча», Л. Пісарык «Этыкетныя моўныя паводзіны герояў камедыі Янкі Купалы «Паўлінка» як адлюстра-

ванне польска-беларускага культурнага ўзаемадзеяння», Х. Бідэр «Тэндэнцыі развіцця норм беларускай літаратурнай мовы: русіфікацыя, паланізацыя ці беларусізацыя?»

Гэта толькі невялікая частка матэрыялаў, у якіх закранаецца беларуская тэматыка. Чытач знойдзе ў часопісе многа іншых змястоўных, арыгінальных артыкулаў. Як у першым, так і ў другім нумарах «Acta Polono-Ruthenica» займае значнае месца беларуская праблематыка. Са сваімі працамі выступаюць вучоныя і літаратары Ф. Сяліці («Берасцейская унія і беларускі народ і фальклор»), С. Яновіч («Беларусь у чатырох канфесіях»), А. Баршчэўскі («Беларускае рэлігійнае пытанне на старонках «Пшэглэнду Віленскага»»), Г. Зянкевіч («Пасляд бацькі. Уладзіслаў Міцкевіч у Беларусі ў 1861 годзе»), В. Рагойша («Паміж Польшчай і Расіяй. Янка Купала і беларускае нацыянальнае адроджэнне ў XX стагоддзі»).

Цешым сябе надзеяй, што нашы навуковыя выданні спатрэбяцца ўдзячным чытачам не толькі ў Беларусі, але і ў асяроддзі дыяспары ў Еўропе, Злучаных Штатах Амерыкі, Аўстраліі і Канады.

Для тых, каго зацікавіла маё паведамленне, падаю адрас, па якім можна атрымаць «Acta Polono-Ruthenica»: Wydawnictwo Uczelniane, ul. Szrajbera, 11, 10-007 Olsztyn. Польшча.

Валенты ПІЛАТ.
Ольштын, Польшча.

З ВЫСТАВЫ ГЕРАЛЬДЫКІ

У нашай сям'і існавала глухая пагалоска, быццам хтосьці з нашага роду паходзіў са шляхты. Мільгала ці то прозвішча, ці то імя — Равіч. Мама расказвала, як у 37-м мой дзядуля паспальваў у печы прыгожыя фотаздымкі з шляхцянкамі ў шыракаполых капелюшах і вайскоўцамі ў мундзірах з шаблямі — яе дзядзі і бабцямі. Пазней даведаўся, што "Равіч" не імя і не прозвішча, а назва герба, да якога належалі мае продкі па матчынай лініі.

І вось на выставе "Старадаўняя геральдыка Беларусі" меў радасць зноў сустрэцца з гэтым гербам. Панна каранаваная, у чырвонай сукенцы, седзячы на чорным мядзведзі, раскрывала мне абдымкі, а ўверсе, над каронаю, між рагамі апеневымі, мядзведзь трымаў чырвоную кветку.

Гэтая выстава адкрылася ў Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі. Заяўлена тэма ёсць і нечаканай, але ж і наспелай. Ніколі ў айчынных музейных экспазіцыях геральдыка не прадстаўлялася адмыслова, так бы мовіць, "пад мікраскопам". А між тым геральдычная культура на працягу стагоддзяў развівалася на Беларусі. Дакументальна засведчана, што ў нас да XIX стагоддзя кожны дванаццаты, а то і пятнаццаты чалавек са ста быў са шляхты, а значыць меў знак сваёй годнасці — герб. Упэўнены, што большасць з нас не задумваецца над сэнсам гэтага слова — "шляхта", успрымаючы яго як чужаслоў, што мае слабае дачыненне да беларусаў. "Шляхта", сапраўды, слова нямецкага паходжання і перакладаецца як "ваары", "баяры", "людзі бою". Напачатку шляхта — гэта прафесійныя вайскоўцы. А вось сэнс слоў "бітва" і "войска" нашаму народу, на жаль, знаёмы надзвычай добра. Патрэбы абароны і людзей бою і спрычыніліся да ўзнікнення такой вялікай колькасці шляхты на нашых землях.

Але вернемся да выставы. Яна невялікая — зала плошчай квадратных метраў 60—70. Тут найцікавейшая калекцыя пячаткаў з радавымі гербамі, шыкоўная гербавая пячатка Трыбунала ВКЛ Гродзенскай канцэіі 1788 года, дакумент з

«ЯДНАЕ СПРЫЯННІ»

адбіткам герба Фёдара Еўлашоўскага. Прадстаўлена геральдыка дзяржаўная і канфесійная, узоры гербаў гарадскіх, вайсковых, цэхавых. Тут радаводныя дрэвы, партрэты, кнігі, харугвы, кафлі, манеты, памятныя пліты. Тут дакументы XVI—XVII стагоддзяў. Матэрыялы аўтэнтычныя, з музейных фондаў. Гэтая разнастайнасць арганізавана ў прастору лагічна і прыгожа з пункту гледжання эстэтыкі, шляхетна, густоўна. Многім экспанатам можна прысвячаць асобны сюжэт.

І што яшчэ ўражае, дык гэта даведачны апарат — каментары да экспанатаў, дакладныя, сціслыя, інфарматыўныя. Калі наведвальнік нелянівы, ён узагаціць свой досвед найцікавейшымі звесткамі і пра геральдыку, і пра носьбітаў яе. Напэўна, такая грунтоўнасць ёсць заслугою навуковага дарадцы, спадара Зміцера Яцкевіча, прафесіянала, супрацоўніка Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі. У стварэнні выставы ўзялі ўдзел больш за 20 асоб. Але найбольшы клопат хіба выпаў на мастака, спадара С. Петрынанца; каардынатора фондавых пошукаў спадарыню Н. Саў-

чанка і кіраўнічку творчай групы спадарыню І. Зварыка.

У дзень адкрыцця выставы, 16 верасня, адна кафля з геральдычнаю выявай зачаравала паэтэсу Ірыну Багдановіч, і нарадзіўся верш. Кафля гэтая на фотаздымку. А вось верш:

МАГІЛЁўСКАЯ КАФЛЯ XVII СТАГОДДЗЯ

(каля экспаната выставы старадаўняй геральдыкі Беларусі)

Арол магутны двухгаловы
Трымае бэрла і дзяржаву.
Здаецца, што цішэюць

словы
Ад гэткай непамернай славы.
Нібыта тут яму належыць
Усё ад замкаў да палаткаў.
Ён так прывык да нашых

межаў.
Але ж ільвы стаяць за

сведкаў
Тут абаруч, нібыта вежы.
І мы ўгледзімся нескарона.

Ільвы трымаюць герб той

царскі
Ён пад шляхецаю каронай! —

Арол той хіжы і вядзьмарскі.
Ён з трох бакоў закратаваны

Ільвамі і каронай Княства,
Як верабей утаймаваны.

І шчыт яго — ягона ж

пастка!..
Вось так пра нашу Айчыну,

Пра старадаўні лад нанова
Раскажа самым дзіўным
чынам
Кавалак кафлі з Магілёва.

Ірына БАГДАНОВІЧ. 16.09.97.

Гэтая выстава — першая ў нашай музейна-адукацыйнай і папулярна-адукацыйнай гэральдычнай культуры Белару-

сі. На запрашальніку да выставы змешчана выява аднаго з экспанатаў — дымнай пячаткі з прыгожым гербам і дэвізам "Conjuncti favores", што ў перакладзе з лаціны значыць "Яднае спрыянні". Добрага шляху табе да нас, "Старадаўняя геральдыка Беларусі"!

Зміцер КАЛІСТРА.

ЗАМАЛЁўКІ ПРЫРОДЫ

ДЗЯЦЕЛ

Ён стукаець каля майго акна кожны дзень. З раніцы да вечара. Тонкая хвойка трымцела пад яго дзюбаю. Спярша гэты стук перашкаджаў мне пісаць. Але хутка я прывык да яго, як прывыкаюць у хаце да перастуку ходзікаў. А праз тыдзень я наогул не звяртаў увагу на стукацenne дзятла. Затое пачаў заўважаць другое: як толькі вострадазюбы спыняў сваю работу, я адразу забываў пра свой занятак, расчыняў акно і пачынаў вачыма абшукваць хвою: дзе ён?

Крывабокая і разгалістая хвойка-раскарака, што стаяла пад майм акном, было не зусім звычайнае дрэва. Для дзятла. Перш чым яго аблюбаваць, стракаты абшастаў увесь лес, абгледзеў багата дрэў. Яму трэба была "кузня", дзе можна было цесна зашчаміць шышку і выма-

почваць з яе семкі. Такую "кузню" дзятлел знайшоў пад майм акном. Прынясе шышку, ушчэміць яе між галіны і ствала — і давай малаціць. Абмалоціць адну — прыносіць другую. І так дзень у дзень, тыдзень у тыдзень.

Мне з акна добра была відаць дзятлава работа. І раптам з адной кнігі, якую сюды прывёз, я даведаўся пра ляснага кавала такога, у што цяжка паверыць. У дзятла, маўляў, ёсць прафесійная хвароба: страшенне мозгу. Стукае, стукае дзеньудзень і памірае на працоўнай вахце.

Не ведаю, ці сам аўтар бачыў смерць птушкі, ці вычытаў, як я, таксама ў нейкай доследна-лісьмовавай крыніцы, але яго кніжнае паведамленне моцна мяне ўразіла.

Цяпер вось пазіраю праз акно сваёй лясной хаты на дзятла, на яго ўпарты занятак, і паступова ў самога пачынае балець галава.

ПАВУК

Запаліў у печы, каб зварыць вячэру. Калі полымя абхапіла бярвенцы, на канцы аднаго палена раптам паказаўся павук. Ён ад страху замітусіўся і, дробненька перабіраючы лапкамі, пераскочыў на другі канец палена. Але там яго таксама сустрэў агонь. Павук кінуўся назад і зноў наткнуўся на полымя. Потым, трапіўшы ў бязьваднае становішча, замёр на месцы — змірыўся, відаць, са сваёй смерцю. Але не... У гэты час агонь абхапіў усё палена. І раптам абгарэлыя спадысподу дровы абваліліся. А палена з павуком выкацілася з печы і з грукатам звалілася на падлогу.

Я падумаў, што пры такім удары ад павука не засталася і мокрага месца. Але, калі падняў палена, спрытны павук

выскачыў з-пад яго і пабег па падлозе. І не разлічыў — трапіў у шырокую лужу, якая разлілася каля парога. І знерухомеў. Ну, падумаў я, калі ў агні не згарэў, дык у вадзе ўтапіўся. Але павук раптам тузануўся ў лужы туды-сюды, рвануўся наперад і выплыў са свайго мора на бераг. І, сабраўшы апошнія сілы, кінуўся наўцёкі за парог.

Я ўзрадаваўся за павука і пачаў прыгадваць выпадкі са свайго жыцця, калі не раз мяне таксама падвартоўвала смерць. Асабліва стаяў у памяці выпадак, калі я, малы, выратаваўся з падпаленай у вайну немцамі хаты. Яны потым, калі бег да лесу, і стралялі па мне. Але я і цяпер жыву.

Так што нічога не трэба баяцца і ў кожным выпадку не губляцца, калі трапіў у вялікую бяду ці смяртэльную небяспеку.

Мікола КАПЫЛОВІЧ.

Рэдактар
Вацлаў МАЦКЕВІЧ

ЗАСНАВАЛЬНІК:
Беларускае таварыства па сувязях
з суайчыннікамі за рубяжом
(таварыства «Радзіма»).

НАШ АДРАС:
220005, Мінск, праспект
Ф. Скарыны, 44.

Тэлефоны: 213-31-97,
213-32-80, 213-30-15, 233-16-56,
213-37-82.

Пазіцыя рэдакцыі і аўтараў,
матэрыялы якіх друкуюцца на старонках
«Голасу Радзімы», не заўсёды супадаюць.

Газета набрана, зварыстана і
аддрукавана ў друкарні
«Беларускі Дом друку»
(220041, г. Мінск, пр. Скарыны, 77).
Тыраж 3 000 экз. Індэкс 63854. Зак. 1396.
Падпісана да друку 6.10.1997 г. у 12.00.
Рэгістрацыйнае пасведчанне № 81.